

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра фінансів

На правах рукопису

НІКІТЮК МИРОСЛАВ ВІТАЛІЙОВИЧ

**БАНКІВСЬКІ КРИЗИ В КОНТЕКСТІ СИСТЕМИ
ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ**

Спеціальність: 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

Освітньо-професійна програма «Фінанси і кредит»

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:
ІВАШКО ОЛЕНА АНАТОЛІЇВНА
кандидат економічних наук, доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № 4
засідання кафедри фінансів
від 14.11.2025 р.

Завідувач кафедри
_____ проф. Стащук О. В.

ЛУЦЬК – 2025

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Факультет економіки та управління

Кафедра фінансів

Другий (магістерський) рівень

Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок

Освітньо-професійна програма Фінанси і кредит

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

проф. Олена СТАЩУК

«17» вересня 2024 року

ЗАВДАННЯ НА ВИПУСКНУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ (ПРОЕКТ) ЗДОБУВАЧУ ОСВІТИ

Нікітюку Мирославу Віталійовичу

1. Тема роботи Банківські кризи в контексті системи фінансової безпеки

Керівник роботи Івашко Олена Анатоліївна, к.е.н., доцент

2. Строк подання студентом роботи 28.11.2025 р.

3. Мета та завдання випускної кваліфікаційної роботи.

Метою роботи є розробка теоретичних та практичних рекомендацій щодо зміцнення системи фінансової безпеки України шляхом вдосконалення механізмів запобігання банківським кризам. Завдання роботи полягають узагальненні теоретичних підходів до визначення сутності, причин та класифікації банківських криз, дослідженні сутності та структури фінансової безпеки держави і ролі в ній банківської системи, розкритті механізмів регулювання та попередження банківських криз, здійсненні оцінки поточного стану банківського сектору та рівня фінансової безпеки, аналізі основних загроз банківській стабільності та чинників ризику, оцінці ефективності державного та банківського антикризового управління; визначенні напрямів вдосконалення механізмів раннього виявлення банківських криз, обґрунтуванні шляхів підвищення стійкості банків у системі фінансової безпеки, формуванні комплексної стратегії запобігання банківським кризам та зміцнення фінансової стабільності.

4. Дата видачі завдання 17.09.2024 р.

АНОТАЦІЯ

Нікітюк М. В. Банківські кризи в контексті системи фінансової безпеки.

Магістерська робота присвячена дослідженню теоретико-методологічних засад та практичних аспектів забезпечення фінансової безпеки держави через призму стійкості банківського сектору. У роботі узагальнено еволюцію наукових поглядів на природу банківських криз, проаналізовано зміну парадигми від мікро- до макропруденційного нагляду та визначено системоутворюючу роль банківської безпеки у структурі національної безпеки.

Здійснено комплексний порівняльний аналіз системної кризи 2014–2016 років та функціонування банківського сектору в умовах воєнного стану (2022–2024 рр.). Виявлено відмінності у природі шоків та реакції системи: перехід від кризи платоспроможності до структурного профіциту ліквідності. Діагностовано, що поточна фінансова стійкість має неринкові ознаки, оскільки сформована переважно за рахунок безризикових доходів від державних інструментів (ОВДП та депозитні сертифікати НБУ), а не кредитування реального сектору, що створює ефект «пастки прибутковості». Ідентифіковано ключові загрози: латентний кредитний ризик, прихований за регуляторними послабленнями, та нові гібридні ризики.

Запропоновано комплексну стратегію зміцнення фінансової безпеки, яка базується на імплементації адаптованої «шведської моделі» для врегулювання проблемних активів через створення спеціалізованих компаній з управління активами (АМС). Обґрунтовано необхідність модернізації системи раннього попередження шляхом інтеграції індикаторів цифрової паніки (аналіз соцмереж за допомогою ШІ) та розширення стрес-тестування сценаріями технологічних відмов.

Ключові слова: банківська криза, фінансова безпека, проблемні кредити (NPL), макропруденційна політика, ліквідність, фінансова стійкість, ОВДП, шведська модель, управління ризиками, стрес-тестування.

SUMMARY

Nikitiuk M. V. Banking Crises in the Context of the Financial Security System.

The master's thesis is devoted to the study of theoretical, methodological principles, and practical aspects of ensuring the state's financial security through the prism of the banking sector's stability. The paper summarizes the evolution of scientific views on the nature of banking crises, analyzes the paradigm shift from micro- to macroprudential supervision, and defines the system-forming role of banking security within the national security structure.

A comprehensive comparative analysis of the systemic crisis of 2014–2016 and the functioning of the banking sector under martial law (2022–2024) was conducted. Fundamental differences in the nature of shocks and the system's reaction were revealed: a transition from a solvency crisis to a structural liquidity surplus. It is diagnosed that the current financial stability has non-market features as it is formed mainly by risk-free income from government instruments (government bonds and NBU certificates of deposit) rather than real sector lending, creating a "profitability trap" effect. Key threats have been identified: latent credit risk hidden behind regulatory easing and new hybrid risks (cyber fraud, information attacks).

A comprehensive strategy for strengthening financial security is proposed, based on the implementation of an adapted "Swedish model" for resolving non-performing assets through the creation of specialized Asset Management Companies (AMCs). The necessity of modernizing the early warning system by integrating "digital panic" indicators (social media analysis using AI) and expanding stress testing with technological failure scenarios is substantiated.

Key words: banking crisis, financial security, non-performing loans (NPL), macroprudential policy, liquidity, financial stability, government bonds, Swedish model, risk management, stress testing.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ БАНКІВСЬКИХ КРИЗ ТА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ.....	7
1.1. Сутність, класифікація та причини виникнення банківських криз.....	7
1.2. Фінансова безпека держави та її складові: місце банківського сектору.....	12
1.3. Механізми регулювання та попередження банківських криз у системі фінансової безпеки.....	15
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ТА ЗАГРОЗ БАНКІВСЬКИХ КРИЗ У КОНТЕКСТІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ.....	18
2.1. Оцінка поточного стану банківського сектору та рівня фінансової безпеки.....	18
2.2. Аналіз основних загроз банківській стабільності та чинників ризиків.....	33
2.3 Аналіз ефективності державного та банківського антикризового управління.....	41
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ТА МІНІМІЗАЦІЇ НАСЛІДКІВ БАНКІВСЬКИХ КРИЗ	44
3.1 Напрями вдосконалення механізмів раннього виявлення банківських криз..	44
3.2 Підвищення стійкості банків у системі фінансової безпеки держави.....	49
3.3 Формування комплексної стратегії запобігання банківським кризам та зміцнення фінансової стабільності	55
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	65
ДОДАТКИ	77

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах глобальної геополітичної нестабільності та повномасштабної збройної агресії проти України, стійкість національної фінансової системи перетворюється з суто економічної категорії на фундаментальний елемент державної безпеки. Банківська система, будучи ядром фінансового сектору, відіграє критичну роль у забезпеченні життєдіяльності економіки, фінансуванні оборонних потреб, підтримці соціальної стабільності та реалізації програм майбутньої повоєнної відбудови. Історичний досвід, зокрема наслідки глобальної фінансової кризи 2008 року та руйнівних системних банківських криз в Україні у 2008-2009 та 2014-2016 роках, доводить, що нездатність банківського сектору виконувати свої ключові функції неминуче призводить до масштабних економічних втрат, соціальної напруги та підриву суверенітету держави.

Сучасні виклики, пов'язані з війною, створюють безпрецедентний тиск на банківський сектор, актуалізуючи загрози кредитного, операційного ризиків та ризику ліквідності. У цьому контексті, дослідження банківських криз не як ізольованого явища, а як ключового фактора ризику для всієї системи фінансової безпеки держави, набуває особливої гостроти. Розробка ефективних превентивних механізмів та дієвих інструментів антикризового управління є критично важливим завданням для забезпечення стійкості національної економіки та здатності держави протистояти екзистенційним загрозам. Це визначає високий ступінь актуальності та практичної значущості даного магістерського дослідження.

Банківські кризи традиційно розглядаються як одне з ключових джерел загроз фінансовій безпеці держави; їх причини, механізми поширення та наслідки привернули увагу широкого кола вчених як в Україні так і закордоном зокрема: Кармен М. Рейнхарт, Люка Левена, Фабіана Валенсії, Кеннета С. Рогоффа, Білецької Н., Лопатюка Р., Серветник-Царій В., Барановського О., Гейця В.,

Буряка О., Васильєвої Т., Береславської О., Версаль Н., Гриценка Р., Джулая В., Коптюх О., Манжоса С., Мартиненка В., Петик Л., Руденко З., Реверчука С., Федорової С., Ковалюка А. та ін.

Попри значний обсяг досліджень, залишаються низка невирішених питань, які потребують подальшого вивчення та аналізу. У якій мірі поточна прибутковість банків формується за рахунок інвестицій у державні цінні папери та інструменти центрального банку, і які довгострокові макрофінансові ризики це породжує для фінансової безпеки. Наскільки існуючі інструменти врегулювання проблемних активів є ефективними та придатними для застосування в українських умовах; які варіанти адаптації шведського або інших моделей найбільш доцільні? Які механізми і показники слід включити до систем раннього попередження та стрес-тестів, щоб коректно оцінювати вплив корельованих геополітичних шоків, кібер-ризиків та інформаційної паніки (соцмереж) на фінансову стійкість? Яким чином воєнні (екстрені) умови змінюють динаміку NPL, які часові лаги визнання збитків створюють відкладені загрози для капіталу банків, і які заходи з рекапіталізації та гарантування кредитів є найбільш ефективними за таких умов? Які поєднання макропруденційних, фіскальних і гарантійних інструментів дозволять уникнути небажаних стимулів до надмірної концентрації в запозиченнях у державні папери та одночасно відновити кредитування реального сектору?

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є розробка теоретичних та практичних рекомендацій щодо зміцнення системи фінансової безпеки України шляхом вдосконалення механізмів запобігання банківських криз.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- узагальнити теоретичні підходи до визначення сутності, причин та класифікації банківських криз.
- дослідити сутність та структуру фінансової безпеки держави, визначивши місце та роль банківської системи в ній.

- розкрити механізми регулювання та попередження банківських криз у системі фінансової безпеки.
- здійснити оцінку поточного стану банківського сектору та рівня фінансової безпеки.
- проаналізувати основні загрози банківській стабільності та чинників ризику.
- оцінити ефективність державного та банківського антикризового управління.
- визначити напрями вдосконалення механізмів раннього виявлення банківських криз.
- обґрунтувати шляхи підвищення стійкості банків у системі фінансової безпеки держави.
- сформувати комплексну стратегію запобігання банківським кризам та зміцнення фінансової стабільності.

Об'єкт дослідження – процеси виникнення та поширення банківських криз та їхній вплив на систему фінансової безпеки держави.

Предмет дослідження – теоретичні та практичні аспекти формування механізмів запобігання та подолання банківських криз з метою забезпечення фінансової безпеки України.

Інформаційно-фактологічну основу дослідження. Інформаційною та фактологічною основою дослідження є наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених у сфері фінансів, банківської справи та економічної безпеки, нормативно-правові акти України, офіційні дані та аналітичні звіти Національного банку України, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, а також матеріали міжнародних фінансових організацій, таких як Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Базельський комітет з банківського нагляду та Рада з фінансової стабільності.

Наукова новизна дослідження полягає у аналізі стану банківського

сектору України та виявленні загроз банківських криз у контексті фінансової безпеки держави, а також обґрунтуванні напрямів підвищення фінансової безпеки.

Практичне значення одержаних результатів. Результати магістерської роботи можуть бути впроваджені у практичну діяльність державних органів фінансового регулювання, зокрема НБУ, Міністерства фінансів та НКЦПФР, для вдосконалення підходів до банківського нагляду, системи раннього попередження ризиків, стрес-тестування та оцінювання стійкості фінансової системи. Отримані напрацювання можуть використовуватися у системі забезпечення фінансової безпеки держави під час формування аналітичних звітів, оцінювання загроз та розроблення стратегічних заходів із підвищення стійкості економіки. Банківські установи можуть застосовувати результати роботи у вдосконаленні системи ризик-менеджменту, управлінні ліквідністю та капіталом, а також у плануванні антикризових заходів. На регіональному рівні матеріали можуть бути корисні для оцінювання фінансових ризиків територій і формування заходів із запобігання кризовим проявам. Крім того, розробки можуть бути використані у науковій та освітній діяльності для викладання фінансових дисциплін і проведення подальших досліджень, а також у роботі міжнародних донорських та фінансових інституцій, що займаються підготовкою рекомендацій і проєктів зі зміцнення фінансової стійкості.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ БАНКІВСЬКИХ КРИЗ ТА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Сутність, класифікація та причини виникнення банківських криз

Банківські кризи є складним та багатогранним явищем, що супроводжує розвиток ринкової економіки протягом століть. Еволюція наукових поглядів на їхню природу відображає поглиблення розуміння ролі банківської системи та механізмів поширення фінансових шоків. У найбільш загальному вигляді, банківську кризу можна визначити як стан, за якого значна частина банківського сектору втрачає здатність виконувати свої ключові функції, насамперед функцію фінансового посередництва, що призводить до розладу системи перерозподілу грошових потоків в економіці [1, с. 3].

Ранні дослідження часто фокусувалися на окремих банкрутствах, розглядаючи їх як наслідок неефективного управління конкретною установою. Однак, з часом стало очевидним, що справжня небезпека полягає у переростанні індивідуальних проблем у системну кризу. Системна банківська криза, як зазначає В. Тавасієв, характеризується стрімким та масштабним погіршенням якості діяльності великої кількості банків під впливом несприятливих чинників, що паралізує функціонування всього сектору [1, с. 5]. Саме цей перехід від локальних проблем до системного колапсу є ключовим моментом, що вимагає втручання держави, оскільки створює загрозу для всієї національної економіки. Це обґрунтовує основну різницю між мікропруденційним наглядом, що опікується стійкістю окремих інституцій, та макропруденційним, метою якого є стабільність фінансової системи в цілому.

Причини виникнення банківських криз є комплексними і зазвичай включають поєднання кількох факторів. У науковій літературі виділяють наступні ключові групи причин [1, с. 4].

Макроекономічна нестабільність: різкі зміни ключових показників, таких як відсоткова ставка, валютний курс, рівень інфляції чи темпи економічного зростання, що негативно впливають на якість активів та фінансовий стан позичальників.

Накопичення дисбалансів у фінансовій системі: надмірна кредитна експансія, зростання частки ризикових кредитів, концентрація ризиків на окремих секторах (наприклад, нерухомість), а також утворення "бульбашок" на ринках активів, коли їхня ціна значно перевищує фундаментально обґрунтовану вартість.

Інституційні та регуляторні недоліки: слабкий банківський нагляд, недосконале законодавство щодо банкрутства, політичне втручання в діяльність банків, а також проблеми корпоративного управління в самих фінансових установах.

Психологічні фактори та паніка: поширення негативної інформації (правдивої чи хибної) може спровокувати масовий відтік депозитів ("bank run"), що здатний зруйнувати навіть фінансово здорові банки через проблему ліквідності.

Для систематизації та глибокого аналізу цього явища використовується класифікація банківських криз за різними критеріями. Л. О. Петик та С. В. Федорова пропонують розглядати такі критерії [2, с. 1]:

За рівнем розвитку економіки країни: кризи в розвинених країнах та країнах, що розвиваються, які мають різну природу та механізми поширення.

За характером виникнення: ендегенні (спричинені внутрішніми проблемами банківської системи) та екзогенні (спричинені зовнішніми шоками, наприклад, світовою фінансовою кризою).

За причинами виникнення: кризи ліквідності, кризи платоспроможності, валютні кризи, що трансформуються у банківські.

За ступенем системності: проблеми одного або декількох банків без ознак

системності; прихована дестабілізація системи; повномасштабна системна криза [1, с. 6].

За формою прояву: відкриті (супроводжуються масовими банкрутствами) та пригнічені (держава запобігає банкрутствам шляхом масштабної фінансової підтримки).

За масштабами наслідків: локальні, національні, регіональні та глобальні.

Сама еволюція наукових поглядів на ці причини пройшла декілька етапів, які в економічній теорії прийнято називати "трьома поколіннями" моделей фінансових криз. Розуміння цієї еволюції є ключовим для ідентифікації сучасних загроз.

Моделі "першого покоління", розроблені у 1970-80-х роках, мали детерміністичний характер. Вони пов'язували кризи з фундаментальними макроекономічними дисбалансами, насамперед із нестійкою фіскальною політикою. У класичній моделі Пола Кругмана, криза є неминучим наслідком того, що уряд фінансує хронічний дефіцит бюджету шляхом "друку грошей" (монетизації). Спекулянти, бачачи, що це призводить до виснаження валютних резервів, в один момент проводять скоординовану атаку, яка і провокує колапс фіксованого обмінного курсу [3]. Таким чином, криза тут – це логічний результат поганої державної політики, що безпосередньо відповідає макроекономічній групі причин.

Моделі "другого покоління", що з'явилися у 1990-х роках (напр., праці М. Обстфельда), запропонували інший погляд, стверджуючи, що кризи можуть бути самовтілюваними (self-fulfilling). У цих моделях криза не є неминучою, але може статися через раптову зміну очікувань інвесторів. Навіть при грамотній політиці, якщо уряд стикається з дилемою (наприклад, підтримувати курс чи стимулювати зайнятість), спекулянти можуть дійти висновку, що захист курсу стає для уряду економічно недоцільним. Їхня скоординована атака робить захист дійсно ресурсно виснажливим і змушує регулятора відмовитися від нього,

підтверджуючи початкові очікування [4]. Цей підхід пояснює "психологічні фактори та паніку" як раціональну, а не ірраціональну поведінку.

Моделі "третього покоління" виникли як реакція на Азійську кризу 1997 року і перенесли фокус з державних фінансів на баланси приватного сектору, зокрема банків. Ці моделі, найвідомішими з яких є праці Камінські та Райнхарт, довели, що корінь проблеми лежить у фінансовій лібералізації без належного нагляду, що призводить до кредитного буму, надмірного левериджу та неконтрольованого зростання на ринках активів (напр., нерухомості). Ключовим у цьому підході став аналіз подвійних криз, де банківська криза та валютна криза взаємно підсилюють одна одну, створюючи кумулятивний ефект колапсу[5].

Саме це покоління моделей довело вирішальну роль інституційних недоліків та дисбалансів у самому фінансовому секторі.

Ця теоретична еволюція від макроекономічних чинників до психологічних та, врешті-решт, до інституційних і балансових вразливостей, і сформувала сучасний комплексний погляд на причини криз.

В українській науковій літературі детально проаналізовано дві глибокі системні кризи – 2008-2009 рр. та 2014-2016 рр. Дослідники сходяться на думці, що хоча обидві кризи мали руйнівні наслідки, їхні першопричини та домінантні фактори суттєво відрізняються.

Аналіз кризи 2008-2009 років у наукових працях є переважно одностайним. Більшість дослідників, зокрема О. В. Дзюблюк, характеризують цю кризу як екзогенну, що трапилася внаслідок Глобальної фінансової кризи (ГФК) [6].

Водночас, науковці підкреслюють наявність глибоких внутрішніх вразливостей, які мультиплікували зовнішній шок. Ключовою з них називають надмірну доларизацію економіки. У період агресивного нарощування кредитних портфелів 2005-2008 рр. банки масово видавали довгострокові кредити (особливо іпотечні) в іноземній валюті позичальникам, які отримували доходи у гривні. Як тільки зовнішній шок спровокував девальвацію гривні, це призвело до миттєвої

неплатоспроможності тисяч позичальників та стрімкого зростання NPL, що перетворило кризу ліквідності на кризу капіталу [7]

Натомість, трансформація банківського сектору 2014–2016 років стала предметом широкої наукової дискусії через свої масштаби та наслідки. Якщо на початку 2014 року в Україні функціонувало 180 банківських установ, то на кінець 2016 року їх кількість скоротилася до 96. Щодо причин такого безпрецедентного виведення банків з ринку в науковому середовищі сформувалися три основні підходи:

1. Інституційна позиція (ендогенна природа кризи). Цей підхід, що корелює з офіційною риторикою НБУ, визначає кризу як наслідок накопичених внутрішніх дисбалансів банківської системи. Головною проблемою визнається висока концентрація кредитного ризику через кредитування пов'язаних осіб (*related-party lending*), коли власники банків використовували залучені депозити для фінансування власного бізнесу. Окрім цього, наголошується на існуванні значної частки банків, що обслуговували інтереси власників та установ, задіяних у схемах відмивання доходів [8]. Згідно з цією позицією, скорочення кількості банків було не стільки кризою, скільки необхідним оздоровленням (*sanitation*) системи шляхом ліквідації неплатоспроможних та ризикових фінансових інституцій.
2. Макроекономічна позиція (екзогенний шок). Представники цього напряму визнають наявність структурних проблем, проте вважають їх вторинними, звертаючи увагу на те, що вони існували роками. Каталізатором кризи називають потужні зовнішні шоки 2014 року: анексію Криму та початок бойових дій на Донбасі. Це призвело до втрати активів, заставного майна та платоспроможного попиту на невідконтрольних територіях (втрати оцінюються у 15–20% ВВП), а також спричинило глибоку девальвацію гривні. Згідно з цією точкою зору, саме форс-мажорні обставини військово-політичного характеру, а не операційна модель банків, стали першопричиною

системної дестабілізації [9].

3. Регуляторно-критична позиція. Ця група дослідників вказує на роль регулятора у поглибленні кризових явищ. Політику НБУ характеризують як проциклічну (pro-cyclical): посилення регуляторного тиску відбувалося під час економічного спаду. Критики зазначають, що різкий перехід до гнучкого курсоутворення в умовах паніки, а також вимога негайної докапіталізації за результатами нових стрес-тестів в умовах війни були надмірними заходами. Стверджується, що жорсткість пруденційних вимог призвела до неплатоспроможності низки банків, які за умов м'якшої регуляторної політики могли б зберегти ліквідність та відновити діяльність [10].

Найбільш імовірно, що криза 2014-2016 рр. була результатом конвергенції всіх трьох факторів: система з глибокими внутрішніми вадами (Позиція 1) зіткнулася з потужним зовнішнім шоком (Позиція 2), а жорсткі (хоч і необхідні) регуляторні дії (Позиція 3) прискорили процес її очищення. Цей болісний досвід став основою для повної перебудови архітектури фінансової безпеки, що є предметом подальшого аналізу.

Таким чином, сучасне розуміння банківських криз еволюціонувало від аналізу окремих випадків до системного підходу, що враховує складну взаємодію макроекономічних, інституційних та поведінкових факторів. Комплексна класифікація дозволяє не лише ідентифікувати тип кризи, але й розробляти адекватні інструменти для її запобігання та подолання, що є ключовим завданням для забезпечення фінансової стабільності.

1.2. Фінансова безпека держави та її складові: місце банківського сектору

Фінансова безпека держави є наріжним каменем її економічного суверенітету та національної безпеки в цілому. Це комплексне поняття, що виходить за межі фінансової сфери і відображає здатність держави забезпечувати

сталий розвиток, протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам і захищати національні економічні інтереси. У науковій літературі фінансова безпека визначається як "стан захищеності фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин", що передбачає незалежність, стабільність і стійкість фінансової системи держави в умовах впливу дестабілізуючих факторів [11, с. 2]. Вона створює сприятливі умови та генерує достатні фінансові ресурси для розширеного відтворення, економічного зростання та підвищення соціальних стандартів [12, с. 1].

Як зазначає М. Єрмошенко, "на фінансах базується будь-яка економіка, фінанси – кров економічної системи держави", підкреслюючи, що фінансова безпека є фундаментальною складовою економічної безпеки [13, с. 68]. Ця теза знаходить своє підтвердження і в нормативно-правових актах, де економічна безпека визначається як стан національної економіки, що дозволяє зберігати стійкість до загроз та забезпечувати конкурентоспроможність [12, с. 4].

Фінансова безпека має складну багаторівневу структуру, що охоплює ключові сегменти фінансової системи. До її основних компонентів (підсистем) належать [14, с. 10]:

Бюджетна безпека – здатність держави виконувати свої функції за рахунок достатнього обсягу бюджетних доходів, підтримання дефіциту бюджету на безпечному рівні та ефективне використання бюджетних коштів.

Боргова безпека – підтримання обсягу державного та гарантованого державою боргу на рівні, що не створює загрози для фінансової стабільності та не обмежує можливості для майбутнього розвитку, а також здатність своєчасно та в повному обсязі обслуговувати боргові зобов'язання.

Грошово-кредитна безпека – стабільність національної грошової одиниці, низький та контрольований рівень інфляції, ефективне функціонування грошового обігу та розвинена система безготівкових розрахунків.

Валютна безпека – стабільність курсу національної валюти, наявність

достатнього рівня міжнародних резервів для згладжування курсових коливань та забезпечення критичного імпорту, а також збалансованість платіжного балансу.

Банківська безпека – стабільність, надійність та ефективність функціонування банківської системи, її здатність протистояти шокам, забезпечувати безперебійне здійснення платежів та ефективно трансформувати заощадження в інвестиції.

Безпека небанківського фінансового сектору – стабільний розвиток фондового та страхового ринків, а також інших фінансових посередників, що створює альтернативні джерела фінансування для економіки та механізми управління ризиками.

Центральне місце у цій структурі посідає саме банківська безпека. Стабільне функціонування банківської системи є необхідною передумовою для забезпечення всіх інших компонентів фінансової безпеки. Банки є ключовими агентами трансмісійного механізму монетарної політики, через них здійснюється переважна більшість платежів в економіці, вони є основним джерелом кредитування для підприємств та домогосподарств. Будь-який збій у роботі банківської системи миттєво позначається на стані державних фінансів, валютному ринку та загальній економічній активності, що доводить її критичну важливість для всієї архітектури фінансової безпеки держави [15, с. 15-18 ;16].

Відповідно, системна банківська криза є не просто галузевою проблемою, а прямою загрозою для всіх інших елементів фінансової безпеки держави, включно з бюджетною, борговою та валютною безпекою.

В науковій літературі детально досліджені канали цього деструктивного впливу. Вчені, такі як Камінські та Райнхарт, ще у 1990-х роках емпірично довели феномен "подвійних криз" (twin crises), продемонструвавши, що проблеми у банківському секторі майже неминуче провокують валютну кризу (загрозу валютній безпеці) та навпаки валютні кризи провокують нестабільність банківської системи [5].

Вітчизняні дослідники, зокрема В. Геєць, акцентують увагу на зв'язку банківських криз із бюджетною та борговою безпекою. Вони зазначають, що необхідність державної рекапіталізації неплатоспроможних банків та виплат вкладникам через ФГВФО створює колосальний прямий фіскальний тиск на бюджет, що призводить до стрімкого зростання державного боргу [17].

1.3. Механізми регулювання та попередження банківських криз у системі фінансової безпеки

Усвідомлення цього руйнівного взаємозв'язку призвело до еволюції глобального підходу до банківського регулювання. Криза 2008 року довела, що традиційного мікропруденційного нагляду (який фокусується на стійкості окремого банку) недостатньо. У відповідь, Базельський комітет з банківського нагляду (БКБН) розробив нову філософію – макропруденційну політику, метою якої є вже не порятунок окремих інституцій, а забезпечення стабільності всієї системи для захисту національної економіки.

Саме в цьому контексті був розроблений пакет реформ "Базель III", який став міжнародною відповіддю на загрозу банківських криз для фінансової безпеки [18].

Ця нова філософія, спрямована на подолання системного ризику, ґрунтується на двох ключових вимірах, як це визначено Банком міжнародних розрахунків (BIS) та прийнято світовими регуляторами, включно з НБУ [19; 20].

1. Часовий вимір (Time Dimension). Цей вимір спрямований на згладжування фінансового циклу та посилення стійкості системи до проциклічності. Проблема полягає в тому, що у часи економічного зростання банки схильні недооцінювати ризики, надмірно нарощувати кредитування та зменшувати капітал. Натомість під час кризи вони діють проциклічно – панічно скорочують кредитування, поглиблюючи рецесію. Завданням макропруденційної політики у цьому вимірі є змусити банки накопичувати

резерви у період зростання (наприклад, через контрциклічний буфер капіталу - ССуВ), щоб потім використати цей буфер під час кризи для підтримки кредитування.

2. Просторовий вимір (Cross-sectional Dimension). Цей вимір фокусується на взаємозв'язках всередині фінансової системи в конкретний момент часу. Його мета – вирішити проблему "надто великих, щоб впасти" (Too Big To Fail, TBTF). Він визнає, що банкрутство однієї системно важливої інституції може обвалити всю систему. Тому політика у цьому вимірі вимагає від таких банків (в Україні вони називаються – системно важливі банки) тримати додатковий буфер капіталу за системну важливість, що підвищує їхню персональну стійкість та захищає систему від їхніх проблем.

Таким чином, макропруденційна політика створила нову філософію управління: вона доповнила мікронагляд (який запитує: "Чи впаде цей банк?") макронаглядом (який запитує: "Що станеться з системою, якщо цей банк впаде?").

Його ключові нововведення були безпосередньо спрямовані на нейтралізацію загроз, виявлених під час кризи:

1. Посилення вимог до капіталу (H2, H3) та запровадження буферів капіталу (консерваційного та контрциклічного). Цей захід безпосередньо підвищує банківську безпеку та захищає бюджетну безпеку, знижуючи ймовірність майбутньої рекапіталізації банків за рахунок платників податків.
2. Введення глобальних стандартів ліквідності (LCR та NSFR). Це стало прямою відповіддю на кризи ліквідності та панічні "набіги на банки". Вимагаючи від банків тримати запас високоякісних активів (HQLA), регулятори знижують ризик валютної паніки (захищаючи валютну безпеку) та зменшують потребу в екстреному рефінансуванні від центрального банку (захищаючи грошово-кредитну безпеку).

В Україні необхідність імплементації цих підходів була визнана лише після

руйнівної кризи 2014–2016 рр., що підтверджує тезу про реактивний характер регулювання. Як зазначалося у "Комплексній програмі розвитку фінансового сектору України до 2020 року", перехід на стандарти Базель III та ризик-орієнтований нагляд (RBA) став стратегічним пріоритетом для відновлення та зміцнення фінансової безпеки держави [21].

Однак, фокус виключно на пруденційних інструментах (капітал та ліквідність) є недостатнім, про що свідчить сам досвід України. Паралельним та не менш важливим механізмом попередження криз є система фінансового моніторингу (фінансової розвідки), спрямована на боротьбу з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму (AML/CFT).

Як засвідчив проведений аналіз системної банківської кризи 2014–2016 рр., суттєва частина банківських установ зазнала краху не стільки внаслідок реалізації традиційних економічних ризиків, скільки через фундаментальну неспроможність або викривленість їхніх бізнес-моделей. Йдеться про інституції, діяльність яких була орієнтована на виведення коштів вкладників або використання банку як інструменту для здійснення ризикових чи протиправних фінансових операцій, що унеможливлювало їхню стійкість у середньостроковій перспективі.

Таким чином, жорстка політика AML/CFT, яку впроваджує держава через інститути фінансової розвідки (наприклад, Держфінмоніторинг України), є не просто інструментом правоохоронної діяльності, а ключовим механізмом раннього попередження у системі фінансової безпеки. Вона дозволяє ідентифікувати та ізолювати такі "токсичні" установи до того, як вони досягнуть системного масштабу і спровокують кризу довіри до всього сектору, доповнюючи тим самим класичні макропруденційні інструменти.

Таким чином, у сучасному науковому та регуляторному полі банківська криза розглядається не як ізольоване явище, а як ключовий детонатор системних загроз. Відповіддю на цей виклик стала нова архітектура нагляду (Базель III).

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СТАНУ ТА ЗАГРОЗ БАНКІВСЬКИХ КРИЗ У КОНТЕКСТІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

2.1. Оцінка поточного стану банківського сектору та рівня фінансової безпеки

Банківський сектор України функціонує в умовах безпрецедентних макроекономічних та безпекових викликів, спричинених повномасштабним вторгненням РФ. Для оцінки поточного стану банківського сектору було проведено системний аналіз макроекономічного середовища, оскільки фінансова стійкість банківських установ перебуває у прямій залежності від загальної економічної динаміки та стану державних фінансів. У процесі дослідження виникла необхідність проведення комплексної оцінки ключових макроекономічних, банківських, бюджетних та боргових індикаторів, які формують ландшафт ризиків для банківської системи в період дії воєнного стану.

Нами було проведено порівняльний аналіз показників за період 2022–2024 років у співставленні з базовим 2021 роком. Систематизація статистичних даних дозволила сформулювати динамічний ряд ключових індикаторів, наведених у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Динаміка основних макроекономічних індикаторів та показників
фінансової безпеки України (2021–2024 рр.)

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
ВВП номінальний, млрд грн	5 459,6	5 191	6 537,8	7 643
Інфляція, %	110	126,6	105,1	112
Реальний ВВП (у цінах 2021 р.), млрд грн	5 459,6	3 870,9	4 076	4 218,7

Продовження табл .2.1

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Індекс фізичного обсягу ВВП, %	103.4	71.2	105.5	102.9
Дефіцит держбюджету, млрд грн	197,9	911,1	1 332,5	1 571,5
Відношення дефіциту до ВВП, %	-3.42	-16.27	-20.31	-17.64
Внутрішній борг (загальний), млрд грн	1 159,3	1 458,1	1 644,4	1 797,9
Міжнародна допомога, млрд грн	1,325	481,314	433,602	475,372

Джерело: побудовано автором за даними [22;23]

Аналіз статистичного матеріалу, представленого в таблиці 2.1, дозволяє виокремити такі тенденції, що визначають поточний стан фінансової безпеки.

По-перше, відбулося суттєве скорочення реального обсягу економіки. Як свідчать уточнені дані таблиці, індекс фізичного обсягу ВВП у шоковий 2022 рік становив 71,0%, що вказує на втрату 29,0% економічного потенціалу країни. У грошовому вимірі (у порівнянних цінах 2021 року) реальний ВВП скоротився з 5 450,8 млрд грн до 3 870,0 млрд грн. Попри відновлювальну динаміку у 2023–2024 роках (індекси 105,3% та 103,9% відповідно), абсолютний обсяг реального ВВП, за прогнозними оцінками (4 234,1 млрд грн), залишається суттєво нижчим за довоєнний рівень. Таке звуження економічної бази об’єктивно обмежує попит на кредитні ресурси з боку реального сектору.

По-друге, фіксувалося критичне розширення дефіциту державного бюджету. У ході дослідження встановлено, що співвідношення дефіциту до ВВП зросло з 3,6% у 2021 році до діапазону 17,5–20,6% у 2022–2024 роках (зокрема 20,4% у 2023 році). Така динаміка вказує на домінування фіскального фактора: значний розрив між доходами та видатками покривається за рахунок запозичень, що перетворює державу на ключового гравця на ринку капіталу.

По-третє, спостерігалася стійка тенденція до зростання внутрішнього державного боргу. Його обсяг за досліджуваний період збільшився з 1 159,3 млрд

грн до 1 797,9 млрд грн. Враховуючи структуру фінансового ринку України, це свідчить про посилення взаємозалежності державних фінансів та банківського сектору, який виступає основним внутрішнім кредитором уряду.

По-четверте, вагомим чинником макрофінансової стабільності виступає зовнішнє фінансування. Обсяг міжнародної допомоги зріс з менш ніж 3 млрд грн до 42,5 млрд грн у 2023 році, що стало основним джерелом покриття дефіциту бюджету та підтримки золотовалютних резервів.

У цілому проведене дослідження дозволяє стверджувати, що банківський сектор функціонує в умовах структурної трансформації економіки, яка характеризується звуженням бази реального сектору та значною фіскальною експансією.

Логіка дослідження передбачає перехід до оцінки інституційних та ресурсних детермінант фінансової безпеки банківського сектору. Для аналізу поточного стану системи обрано компаративний підхід, що передбачає співставлення показників стійкості в умовах воєнного стану з індикаторами системної кризи 2014–2016 років. Застосування довгострокового динамічного ряду даних за 2013–2024 роки (наведеного у Додатку А) є необхідною умовою для верифікації ефективності регуляторних змін та ідентифікації структурних зрушень. Аналіз інституційної динаміки свідчить, що процеси консолідації сектору в досліджуваній період мали еволюційний характер: кількість діючих банківських установ скоротилася з 71 (станом на 01.01.2021) до 62 (станом на 2024 рік).

При цьому важливо диференціювати причини виведення установ з ринку, що підтверджує стійкість системи. З 9 банків, що припинили діяльність, лише 4 було визнано неплатоспроможними через втрату ліквідності. Решта випадків мали неекономічну природу: 2 банки було виведено з ринку через застосування санкцій до країни-агресора [24; 25], а ще 3 — внаслідок відкликання ліцензій через систематичні порушення законодавства у сфері фінансового моніторингу

(AML) [26; 27; 28].

Для порівняння, масштаб дестабілізації під час попередньої системної кризи був неспівмірним: за офіційними даними Ради Національного банку України, протягом 2014–2016 років неплатоспроможними було визнано 90 банківських установ [29 с. 3], що свідчить про якісно інший рівень поточної фінансової безпеки сектору.

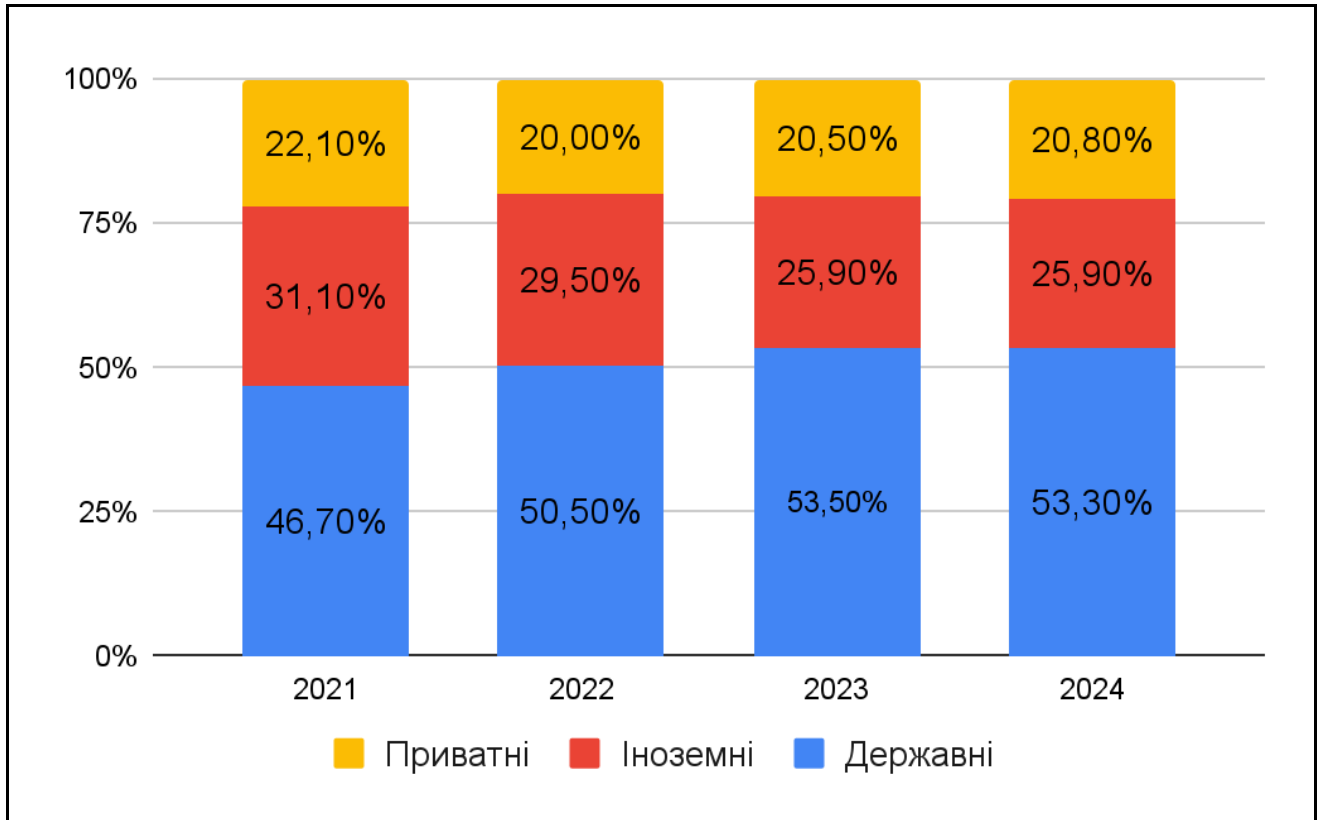

Рис. 2.1. Розподіл чистих активів за групами банків в Україні за 2021-2024 рр.

Джерело : побудовано автором за даними [30]

Поряд зі зміною кількісного складу учасників ринку, важливою характеристикою трансформації банківського сектору в досліджуваний період стала зміна його структури власності, а саме процес масштабного розширення державної участі в капіталі банківської системи.

Аналіз розподілу чистих активів на рис. 2.1 свідчить про формування домінуючої позиції державних банків, частка яких у 2023 році перевищила 50%

від загальних активів системи.

Така концентрація капіталу в державному сегменті зумовлена комбінацією ринкових та адміністративних факторів:

1. Зміна структури клієнтських коштів. В умовах воєнної невизначеності спостерігалася тенденція до концентрації ліквідності в державному сегменті. Цей процес мав переважно неекономічну природу. Згідно зі звітністю Національного банку, основним драйвером зростання залишків коштів у державних банках стало зосередження державних виплат (грошове забезпечення військовослужбовців, соціальні допомоги) саме на рахунках у цих установах [24]. Додатковим фактором стала інфраструктурна стійкість: розгалужена мережа відділень державних банків (зокрема в рамках протоколу Power Banking) забезпечила їм конкурентну перевагу у доступі до клієнтів під час енергетичного терору та перебоїв зі зв'язком.
2. Реалізація санкційної політики та націоналізація. Фундаментальний зсув у структурі власності відбувся у 2023 році внаслідок націоналізації системно важливого АТ «Сенс Банк» [31]. Це призвело до одномоментного збільшення частки держави в активах банківської системи, закріпивши її домінування.

З позиції фінансової безпеки, поточна структура сектору (де понад 50% чистих активів контролюється державою) створює дуалістичний ефект. З одного боку, це забезпечує високу керованість платіжної інфраструктури та стабільність обслуговування критичних галузей економіки. З іншого боку, така концентрація генерує значні квазіфіскальні ризики: потенційні збитки державних банків від реалізації кредитного ризику автоматично трансформуються у зобов'язання державного бюджету, посилюючи навантаження на боргову безпеку держави.

Ключовим індикатором довіри економічних агентів до банківської системи є динаміка ресурсної бази. Враховуючи високі темпи інфляції у 2022 році

(26,6%), аналіз номінальних обсягів депозитів не дозволяє об'єктивно оцінити реальний приріст фондування. Для нівелювання інфляційного фактора та забезпечення коректності порівняння з попередніми періодами, нами було проведено розрахунок та аналіз динаміки депозитних портфелів у реальному вимірі (у порівнянних цінах 2013 року).

Візуалізація отриманих результатів (див. рис. 2.2) дозволяє констатувати фундаментальну відмінність поточної поведінки вкладників від кризового патерну 2014–2015 років. Аналіз графічних даних дозволяє виокремити такі тенденції у поведінці вкладників:

1. Кошти суб'єктів господарювання (депозити СГД). Динаміка коштів бізнесу (пунктирна лінія) продемонструвала, що після спаду у шоковому 2022 році (зниження реального обсягу з 295,1 млрд грн до 274,8 млрд грн), сектор показав стрімке відновлення. У 2023–2024 роках тренд різко змінився на висхідний: обсяг коштів у 2024 році (318,4 млрд грн) суттєво перевищив як мінімум 2022 року, так і довоєнний рівень 2021 року.

2. Кошти фізичних осіб (депозити населення). На відміну від динаміки корпоративного сектору, реальний обсяг депозитів населення (суцільна лінія) демонстрував тенденцію до повільного, але стабільного зростання. Якщо у 2021 році цей показник становив 264,5 млрд грн, то у 2022–2023 роках він плавно зростав, досягнувши 297,4 млрд грн. Лише у 2024 році зафіксовано незначну корекцію до 289,5 млрд грн, яка, однак, не змінює загального позитивного тренду і є неспівмірною з масштабами відтоку 2014 року.

Таким чином, проведений аналіз дозволяє стверджувати, що банківська система в умовах воєнного стану зберегла ресурсний потенціал. Динаміка показників за 2021–2024 роки візуально та статистично не відображає ознак глибокої системної кризи ліквідності, яка була притаманна попереднім періодам турбулентності.

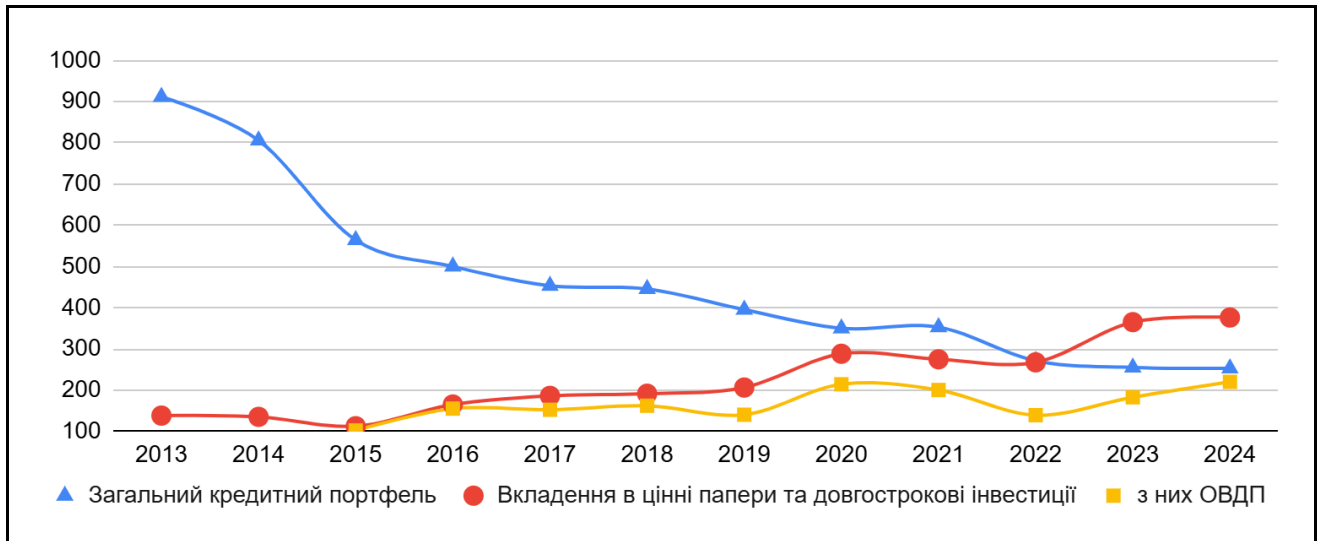

Рис. 2.2. Динаміка реальної вартості депозитів.

Джерело: складено автором за даними додатку А.

Однак, оцінка ресурсної стійкості банківського сектору виключно на основі динаміки загальних обсягів депозитів є неповною. Критично важливим параметром фінансової безпеки є не лише номінальна сума зобов'язань, але і їх строкова структура, яка визначає стабільність фондування та здатність банків здійснювати довгострокове кредитування. В умовах макроекономічної невизначеності якість пасивів часто зазнає суттєвіших змін, ніж їхній обсяг.

Для виявлення прихованих диспропорцій нами було проаналізовано трансформацію строкової структури депозитів та побудовано графік, що показує динаміку змін частки депозитів (див. рис. 2.3).

Аналіз строкової структури клієнтського портфеля дозволяє ідентифікувати глибинні якісні трансформації ресурсної бази, які не відображаються у загальних обсягах ліквідності.

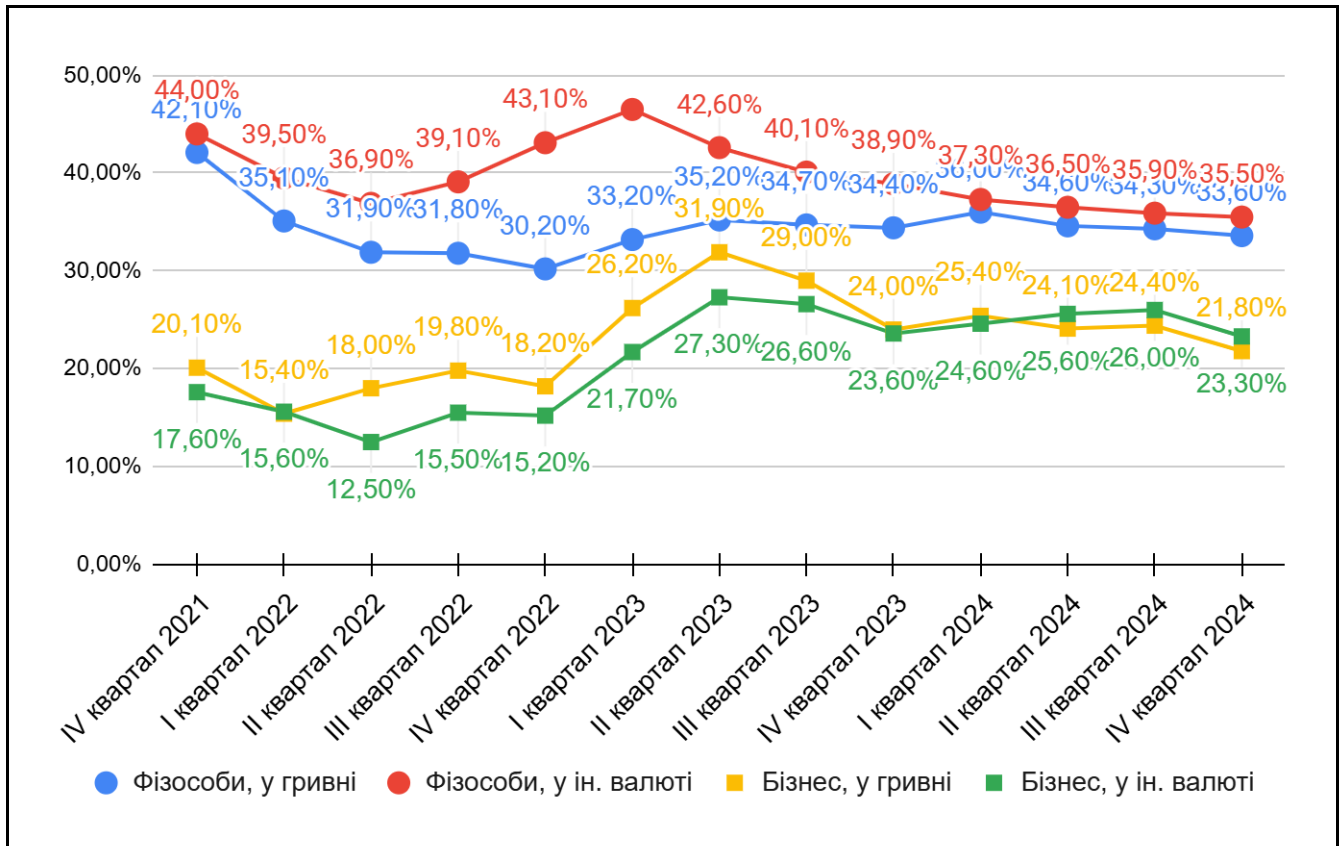

Рис. 2.3. Динаміка частки строкових коштів у клієнтському портфелі банківського сектору України (2021–2024 рр.)

Джерело: побудовано автором за даними [30]

У I–II кварталах 2022 року спостерігалось різке скорочення частки строкових депозитів як у сегменті фізичних осіб, так і бізнесу. Така динаміка є класичною реакцією економічних агентів на шок безпеки: в умовах граничної невизначеності пріоритетом стає не дохідність, а миттєва доступність коштів (перехід у категорію «кошти на вимогу»). Це призвело до погіршення строкової структури фондування банків та посилення ризиків ліквідності.

Однак, починаючи з IV кварталу 2022 року, на графіку простежуються дві різноспрямовані, але важливі тенденції відновлення строковості, зумовлені різними факторами: Зростання частки валютних строкових вкладів населення (IV кв. 2022 – I кв. 2023). Цей сплеск мав неринкову природу і був наслідком запровадження НБУ адміністративних інструментів валютного регулювання. Можливість купівлі безготівкової іноземної валюти за офіційним курсом (який

був суттєво нижчим за готівковий) лише за умови її розміщення на строковий депозит (від 3 місяців) [32] стимулювала населення масово відкривати такі вклади. Це дозволило банкам тимчасово зв'язати гривневу ліквідність та знизити тиск на валютний ринок, проте після завершення терміну дії цих продуктів спостерігалася певна корекція показника.

Відновлення частки гривневих строкових депозитів (протягом 2023 року). На відміну від валютного сегменту, ця тенденція мала ринковий характер і стала результатом жорсткої монетарної політики НБУ. Підвищення облікової ставки та збереження її на високому рівні активувало процентний канал монетарної трансмісії: банки підвищили ставки за гривневими вкладками, що відновило інтерес вкладників до фіксації коштів у національній валюті.

Таким чином, хоча загальний обсяг депозитів демонстрував стійкість, їхня строкова структура залишається чутливою до безпекових факторів та регуляторних стимулів, що вимагає від банків підтримання вищих буферів ліквідності порівняно з довоєнним періодом.

Наслідком структурних змін у ресурсній базі та обмеженої кредитної активності стало формування специфічного профілю ліквідності та капіталізації банківської системи. Для оцінки спроможності сектору протистояти шокам та виконувати зобов'язання перед вкладниками нами було проаналізовано динаміку ключових пруденційних нормативів та порівняно їх з мінімальними вимогами НБУ (див. табл. 2.2).

Аналіз даних таблиці 2.2 дозволяє виокремити такі тенденції, що характеризують поточний стан фінансової безпеки:

По-перше, фіксувався стан структурного профіциту ліквідності. Показники коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR) демонструють значення, що суттєво перевищують регуляторні вимоги. Станом на 2024 рік банки утримували, високоякісних ліквідних активах обсяг коштів, що втричі перевищує потребу для покриття потенційного відтоку коштів протягом 30 днів кризи (302% за всіма

валютами та 343% в іноземній валюті). Це свідчить про мінімізацію ризику втрати ліквідності, який був критичним фактором дестабілізації у попередні кризові періоди. Високий рівень LCR в іноземній валюті (343%) додатково вказує на стійкість системи до валютних шоків.

Таблиця 2.2

Динаміка показників пруденційної стійкості банківського сектору
(2021–2024рр.)

Показник	Вимога НБУ (min)	2021	2022	2023	2024
Норматив Н2, %	$\geq 10\%$	21,95	17,53	22,76	19,8
Норматив Н3, %	$\geq 7\%$	15,68	11,74	14,1	12
Коефіцієнт LCR _{ВВ} , %	≥ 100	242	306	386	302
Коефіцієнт LCR _{ів} , %	≥ 100	235	272	324	343

Джерело: побудовано автором за даними:[33]

По-друге, спостерігалось відновлення рівня платоспроможності. Норматив достатності регулятивного капіталу (Н2) зазнав зниження у 2022 році до 17,53% внаслідок визнання кредитних збитків та формування резервів. Проте вже у 2023 році показник відновився до 22,76% завдяки капіталізації прибутків. Поточне значення 19,80% (станом на 2024 рік) майже вдвічі перевищувало мінімальну вимогу Національного банку (10%), що формує достатній буфер капіталу для абсорбції потенційних ризиків. Технічне зниження показника у 2024 році порівняно з 2023 роком пов'язане зі сплатою податку на прибуток за підвищеною ставкою та виплатою дивідендів, але не несе загрози фінансовій стійкості.

Узагальнюючи наведені дані, можна стверджувати, що банківський сектор функціонує в режимі високої пруденційної стійкості. Однак, надвисокі показники ліквідності у поєднанні зі скороченням частки строкових депозитів (виявленим

раніше) вказують на консервативну стратегію управління активами, спрямовану на збереження ліквідності, а не на розширення активних операцій.

Наявність структурного профіциту ліквідності актуалізує питання ефективності розміщення ресурсів. Наступним етапом дослідження є аналіз активних операцій, метою якого є оцінка виконання банківською системою функції фінансового посередництва. Для ідентифікації глибинних структурних зрушень нами було побудовано динаміку ключових компонентів активів у реальному вимірі (у цінах 2013 року): сукупного кредитного портфеля та портфеля цінних паперів.

Візуалізація даних (див. рис. 2.4) демонструє формування класичного «ефекту ножиць», що свідчить про фундаментальну зміну бізнес-моделі сектору.

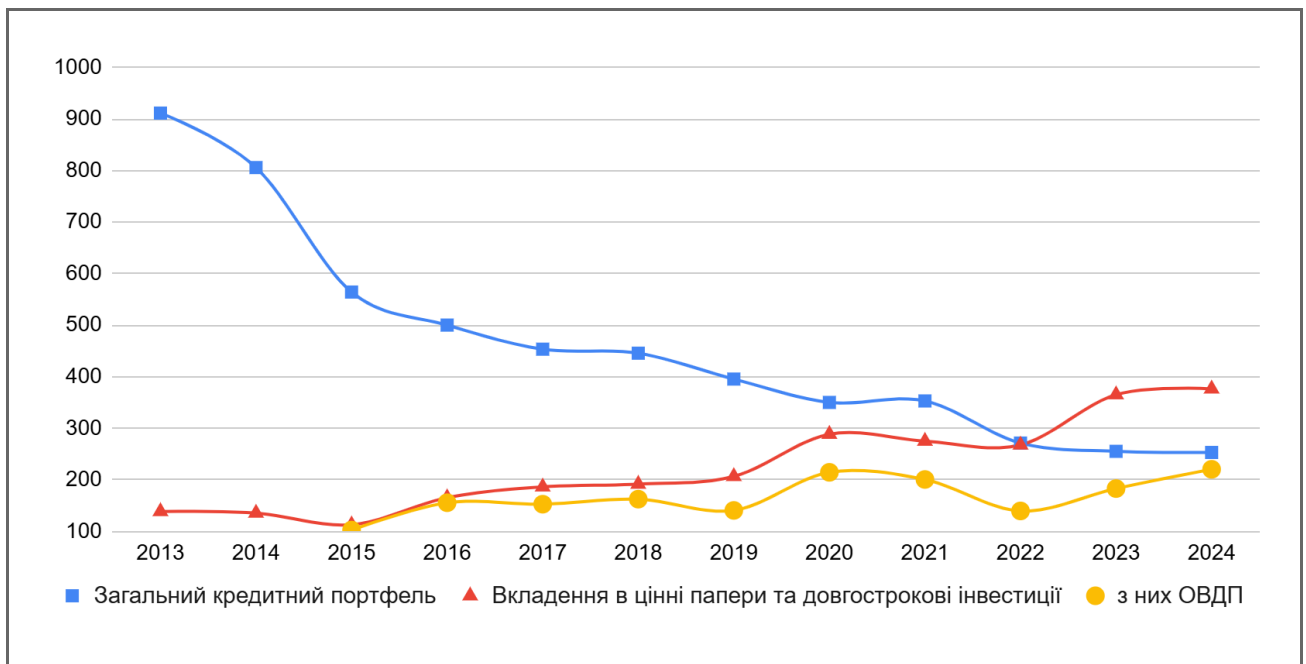

Рис. 2.4. Динаміка реальних обсягів кредитного портфеля та вкладень у цінні папери банків України (у цінах 2013 року)

Джерело: побудовано автором за даними додатку А

Аналіз даних рисунку 2.4 дозволяє виокремити три етапи трансформації:

1. Період делевериджу (2014–2019 рр.): Після кризи 2014 року спостерігалось скорочення реального обсягу кредитування (синя лінія), зумовлене очищенням балансів від непрацюючих активів. У цей період обсяги

кредитування все ще перевищували вкладення у цінні папери (див. Додаток А).

2. Етап структурної інверсії (2020–2022 рр.): Перетин кривих відбувся на межі 2020–2021 років, що корелює з початком пандемії COVID-19. Однак остаточне закріплення нової моделі відбулося у 2022 році: реальний обсяг кредитування продовжив низхідний тренд, тоді як обсяг вкладень у цінні папери (червона лінія) продемонстрував випереджаюче зростання.
3. Період домінування державних інструментів (2022–2024 рр.): Фіксувався суттєвий спред між загальним обсягом вкладень у цінні папери (червона лінія) та портфелем ОВДП (жовта лінія). Цей розрив пояснюється перетіканням ліквідності банків у депозитні сертифікати НБУ.

Особливої уваги заслуговує феномен 2022 року, коли реальний обсяг портфеля ОВДП знизився. Це було зумовлено високою інфляцією (26,6%), а також диспаритетом відсоткових ставок. Після підвищення облікової ставки НБУ до 25% у червні 2022 року, дохідність депозитних сертифікатів сягнула 23%. Водночас Міністерство фінансів тривалий час утримувало ставки за військовими облігаціями на неринковому рівні (9,5–11%). Лише 19 липня 2022 року ставку за річними гривневими облігаціями було підвищено до 14%, а 26 липня 2022 року за інструментами з терміном обігу понад рік — до 16% [22]. Така затримка у монетарній трансмісії тимчасово знизилла привабливість державних облігацій порівняно з інструментами НБУ.

Утім, констатація змін у структурі активних операцій не дає вичерпної відповіді щодо рівня фінансової безпеки банківського сектору без оцінки якості кредитного портфеля. Скорочення обсягів кредитування не нівелює ризиків, пов'язаних із вже накопиченим портфелем, особливо в умовах воєнного шоку, який суттєво погіршив платоспроможність позичальників. Критичним параметром у цьому контексті виступає не стільки номінальний обсяг проблемної заборгованості, скільки здатність банківської системи абсорбувати кредитні

збитки за рахунок власного капіталу та сформованих резервів. Тому наступним етапом дослідження є аналіз динаміки чистого кредитного ризику (рис. 2.5).

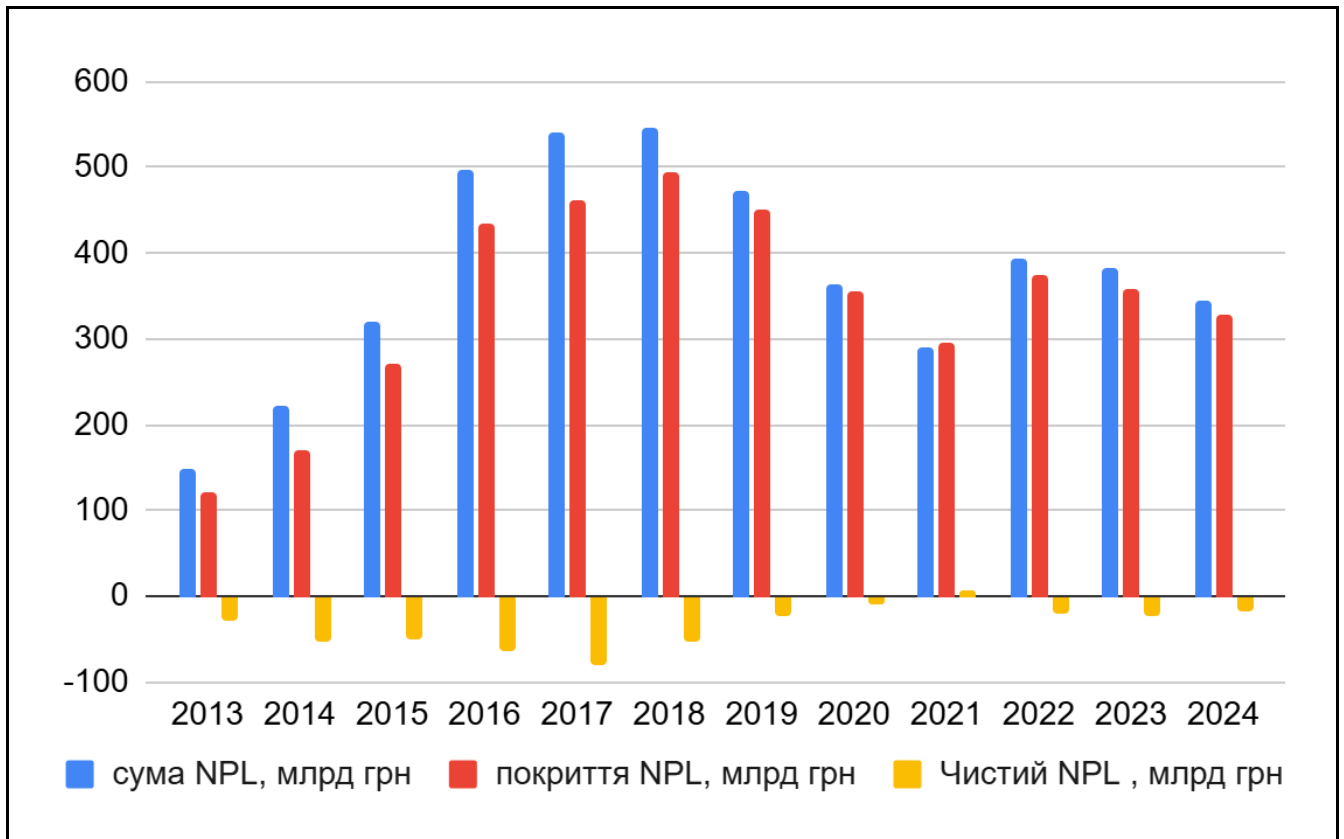

Рис. 2.5. Динаміка покриття непрацюючих кредитів резервами та обсяг чистого кредитного ризику (Net NPL) у 2013–2024 рр.

Джерело: побудовано автором за даними додатку Б

Для об'єктивізації оцінки реальних загроз капіталу доцільно застосувати показник незарезервованого залишку NPL (Net NPL). Цей індикатор, що розраховується як різниця між валовим обсягом непрацюючих кредитів та сумою сформованих під них резервів, відображає обсяг потенційних збитків, які не покриті страховими фондами банку і створюють безпосередній тиск на регулятивний капітал (див. Додаток Б).

Компаративний аналіз динаміки показників за 2013–2024 роки дозволяє виявити фундаментальні відмінності у моделях реагування банківської системи на кризові явища:

1. Період латентного накопичення ризиків (2014–2017 рр.). Характерною

ознакою системної кризи цього періоду був значний дисбаланс між визнаним обсягом непрацюючих активів та рівнем їх покриття. Відтермінування банками визнання реальних кредитних збитків призвело до формування критичного обсягу незарезервованого NPL, який у 2016–2017 роках досягав пікових значень (63–80 млрд грн). Такий дефіцит покриття створював загрозу платоспроможності системи та вимагав масштабної державної докапіталізації сектору.

2. Період інституційного оздоровлення (2018–2021 рр.). Впровадження вимог МСФЗ 9 та посилення пруденційного нагляду стимулювали банки до очищення балансів. Показовим є 2021 рік, коли вперше було зафіксовано від’ємне значення чистого NPL (–6,1 млрд грн). Це свідчило про формування профіциту резервів (рівень покриття 102,1%), що забезпечило системі необхідний буфер запасу міцності напередодні повномасштабного вторгнення.
3. Період стійкості в умовах воєнного стану (2022–2024 рр.). Військова агресія очікувано спровокувала зростання номінального обсягу непрацюючих кредитів (з 290,8 млрд грн у 2021 р. до 394,8 млрд грн у 2022 р.). Проте, на відміну від попередніх криз, погіршення якості портфеля супроводжувалося синхронним та адекватним формуванням резервів.

Як наслідок, обсяг незарезервованого NPL протягом 2022–2024 років утримувався на низькому рівні (в діапазоні 16–22 млрд грн), що становить менше 2% від сукупного кредитного портфеля, що не несе системної загрози для достатності капіталу.

Таким чином, проведене дослідження дає підстави стверджувати, що поточна фінансова безпека банківського сектору забезпечується високою дисципліною резервування. Банківська система продемонструвала здатність самостійно абсорбувати кредитні шоки воєнного часу за рахунок операційної прибутковості, уникаючи трансформації кризи активів у кризу

платоспроможності.

Таким чином, банківська система демонструє високу здатність до самостійної генерації капіталу, що мінімізує ризики для бюджету. Водночас слід зазначити, що зафіксована аномально висока прибутковість має неринкову природу: вона сформована переважно за рахунок процентних доходів від безризикових державних інструментів (ОВДП та депозитні сертифікати НБУ), а не в результаті відновлення класичного кредитування реального сектору економіки.

2.2. Аналіз основних загроз банківській стабільності та чинників ризиків

Функціонування банківського сектору в умовах правового режиму воєнного стану супроводжується безпрецедентною концентрацією ризиків, що формує якісно нове агресивне середовище для фінансових посередників. Забезпечення фінансової безпеки на даному етапі вимагає комплексної ідентифікації та оцінки загроз, які за природою походження доцільно класифікувати на дві групи: екзогенні (зовнішні), що генеруються макроекономічними шоками та наслідками бойових дій (інфляція, девальвація, руйнування активів), та ендогенні (внутрішні), що виникають внаслідок реалізації класичних банківських ризиків (кредитного, ліквідності, операційного) та погіршення платоспроможності клієнтської бази. Ключовим фактором дестабілізації в цій системі координат виступає кредитний ризик, реалізація якого створює пряму загрозу достатності капіталу банківських установ.

Домінуючим чинником вразливості банківського сектору залишається кредитний ризик, природа якого під час повномасштабної війни зазнала фундаментальних змін. На відміну від криз попередніх періодів, погіршення якості портфелів зумовлене не циклічними економічними коливаннями, а реалізацією фізичних та логістичних загроз: руйнуванням виробничих

потужностей та заставного майна, окупацією територій, блокуванням експортних коридорів та вимушеною релокацією бізнесу.

При цьому номінальна динаміка частки непрацюючих кредитів (NPL), яка, згідно з даними рис. 2.5, демонструвала ознаки стабілізації у 2023–2024 роках, не відображає повної картини реальних загроз капіталу. Її керована динаміка є наслідком не стільки ринкового покращення платоспроможності позичальників, скільки двох ключових адміністративних та операційних чинників: масових реструктуризацій та активних списань. По-перше, після початку вторгнення НБУ запровадив режим регуляторних послаблень, дозволивши банкам проводити реструктуризацію заборгованості без визнання дефолту позичальника [35]. Це запобігло ланцюговому погіршенню класів боржників. За аналітичними оцінками, станом на кінець 2023 року обсяг таких реструктуризованих кредитів (переважно корпоративних) сягнув 73 млрд грн. Ці активи де-юре є "працюючими", але де-факто формують портфель прихованого ризику. По-друге, банки, скориставшись своїми рекордними прибутками (про які йтиметься далі), почали активно "очищувати" баланси шляхом списання безнадійних боргів. Це є позитивним кроком для здоров'я балансів, однак воно механічно покращує відносний показник NPL (частку, %). За даними НБУ, лише за 2023 рік банки списали 87.4 млрд грн непрацюючих кредитів [36]. У 2024 році ця практика продовжилася, що призвело до подальшого скорочення портфеля NPL на 344,82 млрд грн. Таким чином, реальна якість активів залишається замаскованою. Ключовий ризик для фінансової безпеки полягає у тому, що значна частина реструктуризованих позик (портфель у 73 млрд грн) може так і не відновити обслуговування після завершення регуляторних послаблень. Це створює загрозу "другої хвилі" NPL, яка матеріалізується вже у повоєнний період і вимагатиме від банків значних додаткових відрахувань у резерви.

Номінально рекордні фінансові результати банківського сектору у 2023–2024 роках (діапазон 83–91 млрд грн, див. Додаток А) не демонстрували

фундаментальні зрушення у механізмах формування прибутковості. Детальний аналіз структури чистих процентних доходів (табл. 2.3) дозволяє констатувати, що поточна фінансова стійкість забезпечується не реалізацією функції фінансового посередництва (кредитуванням реального сектору), а переважно операціями з державними фінансовими інструментами.

Таблиця 2.3

Структура чистих процентних доходів банків України

Джерело доходу	2022 рік	2023 рік	2024 рік
Дохід від кредитів клієнтам	60.1%	41.0%	40.5%
Дохід від ОВДП	18.0%	24.5%	28.2%
Дохід від ДС НБУ	12.5%	23.1%	19.5%
Інші доходи	9.4%	11.4%	11.8%

Джерело : побудовано автором за даними [30]

Як свідчать дані, якщо у 2022 році доходи від кредитування клієнтів все ще формували домінуючу частку процентних доходів (60,1%), то за результатами 2023 року відбулася структурна інверсія: питома вага доходів від кредитування скоротилася до 41,0%. Натомість відбулося заміщення випадаючих доходів за рахунок двох каналів державного фінансування:

1. Інвестиції в ОВДП (кредитування дефіциту бюджету): зростання частки з 18,0% до 24,5%.
2. Операції з депозитними сертифікатами НБУ (стерилізація ліквідності): зростання частки з 12,5% до 23,1%.

Таким чином, сукупна частка безризикових доходів від операцій з державним сектором у 2024 році досягла 47,7%, фактично зрівнявшись із доходами від кредитування економіки. Така концентрація джерел прибутку створює ризик стійкості фінансового результату на середньострокову перспективу, оскільки поточна рентабельність має екзогенну природу та високу

чутливість до змін монетарної та фінансової політики:

1. Процентний ризик (Interest Rate Risk). Дохідність депозитних сертифікатів перебуває у прямій кореляції з рівнем облікової ставки НБУ. Перехід регулятора до циклу пом'якшення монетарної політики (зниження ставки з 25% до поточного рівня) призводить до звуження процентної маржі за цим інструментом. Як наслідок, частка доходів від ДС вже демонструє низхідну динаміку, що сигналізує про вичерпання потенціалу цього джерела (прогноз зниження до 15,5% у 2025 р.).
2. Ризик реінвестування (Reinvestment Risk). Поточна висока дохідність ОВДП включає премію за ризик в умовах воєнного стану. У повоєнний період, зі стабілізацією макроекономічних показників, вартість обслуговування державного боргу неминуче знизиться, що нівелює друге джерело надприбутків.

Зазначений феномен «пастки прибутковості» має високу кореляцію з показниками структурної ліквідності. Аномально високі значення нормативів LCR (понад 300%), які формально свідчать про абсолютну ліквідну стійкість, є математичним наслідком згортання кредитної активності (див. Додаток А):

- скорочення знаменника LCR (Risk Reduction): Знаменник нормативу, що відображає чистий відтік коштів, знизився внаслідок падіння реальної вартості працюючого кредитного портфеля (з 352,8 млрд грн у 2021 р. до 252,9 млрд грн у 2024 р., у цінах 2013 р.);
- зростання чисельника LCR (Asset Allocation): Банки акумулювали ліквідність у вигляді високоякісних ліквідних активів (HQLA) — ОВДП та депозитних сертифікатів, що призвело до дзеркального зростання портфеля цінних паперів.

Зазначений дисбаланс активів посилюється критичною строковою диспропорцією (Maturity Mismatch) у структурі фінансування. Як було

проілюстровано у підрозділі 2.1 на рис. 2.2, основу ресурсної бази банків становлять кошти на вимогу, частка яких залишається домінуючою. Це формує фундаментальну вразливість бізнес-моделі: банки фінансують придбання середньо- та довгострокових державних облігацій (з терміном погашення від 1 до 3 років) за рахунок зобов'язань до запитання, які характеризуються високою волатильністю залишків. В умовах воєнного стану така структура пасивів є чутливою до інформаційних шоків, створюючи загрозу миттєвої втрати ліквідності, яку неможливо компенсувати швидким продажем цінних паперів без суттєвих дисконтів (через ризик зміни процентних ставок).

Сформована бізнес-модель свідчить про тимчасову трансформацію інституційної ролі банківської системи з активного кредитора економіки на пасивного утримувача державної ліквідності. Ця конструкція характеризується дуалістичним ризиком:

1. З боку активів: Загроза розриву прибутковості (*profitability gap*) внаслідок неминучого зниження процентних ставок.
2. З боку пасивів: Загроза розриву ліквідності (*liquidity gap*) внаслідок диспропорції між строковими активами та зобов'язаннями до запитання.

У майбутньому необхідність заміщення державних доходів ринковими нашкодують на обмеження, зумовлені високим рівнем латентного кредитного ризику (*NPL*), проаналізованого вище.

Окремого аналізу потребує валютний ризик, природа якого у поточному циклі суттєво відрізняється від кризових епізодів 2008 та 2014 років. Якщо раніше різка девальвація виступала тригером банкрутств, то на поточному етапі цей ризик трансформувався у контрольовану загрозу завдяки зміні монетарного режиму. Національний банк, з метою нівелювання накопичених дисбалансів, восени 2023 року здійснив перехід від фіксації курсу до режиму керованої гнучкості [37].

Цей крок є складовою стратегії валютної лібералізації та повернення до

інфляційного таргетування, що закріплено в Основних засадах грошово-кредитної політики. Така проактивна позиція регулятора дозволила уникнути сценарію реалізації класичної "подвійної кризи" (twin crisis) — одночасної дестабілізації валютного та банківського ринків.

Водночас, поточна курсова стійкість характеризується наявністю фундаментальної структурної вразливості. Підтримання режиму керованої гнучкості вимагає масштабних інтервенцій регулятора: чистий продаж валюти НБУ для покриття структурного дефіциту ринку у 2024 році становив \$28,8 млрд [38]. Цей дефіцит є прямим наслідком критичного розширення негативного сальдо торговельного балансу до \$31,5 млрд [39], що свідчить про нездатність національної економіки самостійно покривати потреби у валюті для критичного імпорту.

Отже, валютний ризик банківського сектору трансформувався із ринкового у геополітичний. Здатність НБУ згладжувати курсові коливання перебуває у прямій залежності від ритмічності надходження міжнародної фінансової допомоги, яка є єдиним джерелом поповнення золотовалютних резервів. Для банків це створює загрозу раптової переоцінки валютних активів (RWA) та необхідності доформування капіталу у випадку реалізації шокового сценарію скорочення зовнішньої підтримки.

Окремої уваги заслуговує обговорення операційних ризиків, які в умовах гібридної війни трансформувалися з локальних інцидентів у чинник системної небезпеки. Важливо зазначити, що зростання частки цього ризику корелює із загальносвітовим трендом зміщення вектора атак від технологічного злому до маніпуляції поведінкою користувача.

Згідно зі звітом платіжної системи Visa, понад 90% кіберзагроз у фінансовому секторі сьогодні розпочинаються з фішингу, спрямованого на "людський фактор" [40]. Міжнародні дослідницькі інституції, зокрема Global Anti-Scam Alliance (GASA), оцінюють глобальні збитки від цього виду

шахрайства у \$1,02 трлн за 2023 рік [41], класифікуючи це як перехід від традиційного карткового шахрайства до APP-шахрайства (Authorized Push Payment fraud), коли клієнт власноруч санкціонує переказ зловмисникам.

В Україні цей глобальний тренд мультиплікується фактором війни. Зловмисники експлуатують вразливий психоемоційний стан населення та запит на фінансову допомогу. За даними НБУ, кількість незаконних дій з платіжними картками під час воєнного стану зросла на 46%, причому лєвова частка збитків зумовлена саме соціальною інженерією [41]. Це створює загрозу ризику довіри (reputational risk): масові втрати коштів населенням підривають довіру до безготівкових розрахунків.

Окремим структурним викликом стало використання платіжної інфраструктури у тіньових схемах («Дропи»). Ця загроза трансформувалася у фактор системного ризику економічної безпеки держави. За оцінками Національного банку України, річний обсяг тіньових операцій, що здійснюються через рахунки підставних фізичних осіб, може сягати 200 млрд грн [42]. Масштаби цього явища та його використання для обслуговування нелегального обігу коштів (включаючи фінансування підривної діяльності) спонукали ринок до безпрецедентного кроку саморегулювання. У грудні 2024 року найбільші банки України під егідою НБУ підписали Меморандум про забезпечення прозорості функціонування ринку платіжних послуг [43]. Документ передбачає запровадження ще жорсткіших, ніж регуляторні, лімітів на вихідні перекази (P2P та IBAN): до 50 000 грн на місяць для клієнтів з високим рівнем ризику та поетапне зниження ліміту до 100 000 грн для інших категорій клієнтів з 1 червня 2025 року. Це свідчить про консолідовану позицію сектору щодо пріоритету безпекових стандартів над короткостроковими комісійними доходами.

Проведений аналіз дозволяє констатувати, що профіль ризиків банківської системи України в умовах воєнного стану є гібридним та характеризується поєднанням класичних фінансових дисбалансів із специфічними безпековими

загрозами:

1. Кредитний ризик: Має латентний характер. Офіційна статистика NPL викривлена регуляторною толерантністю та масштабними списаннями, що створює загрозу "другої хвилі" дефолтів після скасування пільгових режимів.
2. Ризик бізнес-моделі та ліквідності: Система опинилася у "пастці прибутковості" та структурного профіциту ліквідності. Трансформація банків у пасивних утримувачів державного боргу генерує загрози розриву прибутковості (при зниженні ставок) та розриву ліквідності (через домінування коштів на вимогу у пасивах).
3. Валютний ризик: Трансформувався з ринкового у геополітичний, де курсова стабільність є похідною від ритмічності міжнародної допомоги.
4. Операційний ризик: Еволюціонував у площину національної безпеки (кібершахрайство та схеми "дропів"), що вимагає застосування жорстких адміністративних обмежень.

Таким чином, поточна фінансова стійкість сектору є значною мірою екзогенною (залежною від зовнішньої підтримки та адміністративного регулювання), що вимагає розробки комплексної стратегії виходу з антикризового режиму, яка буде розглянута у наступних розділах.

2.3 Аналіз ефективності державного та банківського антикризового управління

Комплексна оцінка ефективності антикризового управління в банківському секторі в умовах воєнного стану вимагає компаративного аналізу трансформаційних процесів, що відбулися після системної кризи 2014–2016 років. Зазначений період став етапом формування інституційного фундаменту, що уможливило зміну парадигми реагування на макроекономічні шоки: перехід від реактивного управління наслідками до превентивного забезпечення стійкості.

Ключовим фактором стійкості стала еволюція регуляторних підходів НБУ та інституційна трансформація нагляду. Криза 2014–2016 років ідентифікувала критичні структурні дисбаланси сектору: дефіцит регулятивного капіталу, неадекватність оцінки якості активів та вразливість до ризику ліквідності. У відповідь Національний банк України реалізував стратегію фундаментального реформування пруденційного нагляду, закріплену в "Комплексній програмі розвитку фінансового сектору України до 2020 року" [21]. Ключовим вектором стала гармонізація регуляторного поля зі стандартами Базель III.

Трансформаційний процес включав три етапи:

1. Інституційна санація сектору (2014–2017 рр.): Виведення з ринку понад 80 неплатоспроможних установ та проведення стрес-тестування системно важливих банків. Прецедентом ефективного державного інтервенціонізму стала націоналізація АТ КБ "ПриватБанк" (грудень 2016 р.), що дозволило нейтралізувати системні ризики та забезпечити стабільність фінансової системи [44].
2. Імплементація проспективних моделей оцінки ризиків (2016 р.): Запровадження Постанови НБУ № 351 зобов'язало банки здійснювати оцінку кредитного ризику на основі моделі очікуваних кредитних збитків (ECL), а не формальних ознак прострочення. Це сприяло формуванню адекватних резервів ex-ante (до настання кризових подій) [45].
3. Впровадження нових нормативів ліквідності (2018–2019 рр.): Перехід до нормативу LCR (Liquidity Coverage Ratio), який замінив застарілі коефіцієнти ліквідності, стимулював банки до акумуляції високоякісних ліквідних активів (HQLA) для покриття потенційного значного відтоку коштів [46]. Як наслідок, на початок 2022 року банківська система демонструвала високий рівень капіталізації та ліквідності: станом на 01.02.2022 норматив Н2 становив 21,95%, а нормативи LCR перевищували мінімальні вимоги більш ніж у 2,3 рази.

Для розуміння якісних змін доцільно провести компаративний аналіз ефективності антикризових заходів 2014 та 2022 років. Реагування регулятора на початок повномасштабного вторгнення (24.02.2022) продемонструвало якісно вищий рівень операційної ефективності порівняно з кризою 2014 року. Попри застосування ідентичного інструментарію адміністративних обмежень (ліміти на операції з готівкою, фіксація валютного курсу, обмеження руху капіталу)[32], їх результативність виявилася діаметрально протилежною.

У 2014 році аналогічні заходи (Постанови № 540 та № 591)[47] виявили низьку ефективність в умовах дефіциту ліквідності. Введення тимчасових адміністрацій у неплатоспроможні банки призводило до блокування коштів клієнтів та паралічу розрахунків. Натомість у 2022 році адміністративні обмеження накладалися на фундаментально ліквідну систему, що дозволило НБУ забезпечити безперервність безготівкового платіжного обігу при одночасному стримуванні відпливу капіталу.

Критичним елементом забезпечення фінансової стабільності стала зміна функціоналу Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Якщо у попередній кризовий період Фонд виконував переважно функцію резолюції неплатоспроможних банків (виплативши близько 90 млрд грн відшкодувань [48]), то у 2022 році він трансформувався в інструмент макропруденційної стабілізації.

Ключовим рішенням стало законодавче закріплення 100% державної гарантії за вкладами фізичних осіб на період дії воєнного стану [49]. Цей захід нівелював економічні передумови для реалізації сценарію масового вилучення депозитів (bank run), забезпечивши збереження ресурсної бази банків.

Вагомим фактором стійкості стала технологічна модернізація банківського сектору. Високий рівень пенетрації цифрових каналів обслуговування (мобільний банкінг, дистанційна ідентифікація) дозволив мінімізувати вплив фізичних загроз на доступність фінансових послуг. Показовим є приклад

державного ПриватБанку, який забезпечив безперебійне функціонування платіжної інфраструктури та виконання соціально значущих виплат, підтвердивши свою роль як системно важливого елемента фінансової безпеки держави [50].

Крім того, адаптація фінтех-рішень для потреб воєнного часу (інструменти для акумуляції благодійних внесків у monobank та ПриватБанк) сприяла утриманню ліквідності населення в межах банківської системи.

Таким чином стійкість банківської системи у 2022–2024 роках була забезпечена синергетичною дією трьох факторів:

1. Своєчасність адміністративного реагування НБУ, що виступило інструментом амортизації первинного шоку.
2. Запровадження 100% гарантії вкладів, що стало фундаментом довіри економічних агентів.
3. Забезпечення операційної безперервності, що довело функціональну спроможність системи в умовах форс-мажору.

Досвід 2022 року підтверджує тезу, що адміністративні обмеження є ефективними виключно за умови наявності достатніх буферів капіталу та ліквідності, сформованих у докризовий період.

РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ТА МІНІМІЗАЦІЇ НАСЛІДКІВ БАНКІВСЬКИХ КРИЗ

3.1. Напрями вдосконалення механізмів раннього виявлення банківських криз

Сучасна архітектура фінансової стабільності, ретельно вибудована після кризи 2008 року, є значним досягненням, що посилило стійкість банківського сектору до відомих кредитних та ліквідних шоків. Однак, зосередженість на загрозах минулого створила небезпечну сліпу зону. Чинна система, хоч і надійна проти відомих потрясінь, є не підготовленою до нового покоління складних, взаємопов'язаних та стрімко прискорюваних ризиків, які виходять за межі традиційних економетричних моделей.

Сучасна система нагляду спирається на інструменти, що за своєю природою є ретроспективними та базуються на історичних бухгалтерських даних (наприклад, логіт-моделі прогнозування банкрутства) [51]. Більш прогресивні макропруденційні інструменти, такі як системи індикаторів раннього попередження [52; 53] та інтегральні індекси (наприклад, Індекс фінансового циклу НБУ [46]) мають фундаментальне обмеження – "упередженість до кількісно вимірюваних ризиків".

Історичний досвід ілюструє цю закономірність. Криза 2008 року стала результатом злиття факторів, які на той час були переважно поза межами регуляторного периметра: нестримні спекуляції, складна та непрозора сек'юритизація, використання малозрозумілих деривативів та надмірний леверидж у небанківському фінансовому секторі [54]. Попередження про ризики на ринку субстандартної іпотеки були переважно проігноровані, що свідчить про системну неспроможність розпізнавати нові загрози [55; 56]. Аналогічно, Азійська фінансова криза 1997 року була викликана факторами, які недооцінювалися, зокрема нестійкими фіксованими обмінними курсами та

надмірною вразливістю до валютного ризику [57].

Це підводить до парадоксу сучасної стабільності. Успіх регулювання після ГФК (закон Додда-Франка, Базель III) значно підвищив вимоги до капіталу банків [58]. Це зробило ядро системи стійким, але й знизило прибутковість традиційних операцій. Як наслідок, фінансові інновації спрямовують капітал до нових, менш регульованих сфер, таких як FinTech та децентралізовані фінанси (DeFi). Ці сфери розвивають складні та непрозорі взаємозв'язки з традиційною системою [59]. Стабільність у ядрі створює "гідравлічний тиск", який виштовхує ризик у сегменти, де регулятори мають меншу видимість.

Моделі вимагають числових вхідних даних, переважно історичних (ВВП, зростання кредитування, ціни на активи). Ризики, які важко звести до надійного часового ряду – як-от швидкість поширення паніки в соціальних мережах, непрозорість алгоритмів ШІ чи геополітичні розрахунки – залишаються поза межами цих моделей. Таким чином, існуючий арсенал, хоч і базується на компонентах (боргове навантаження, нерухомість тощо), не охоплює явно технологічні, геополітичні чи соціальні змінні [60].

Цифрове зараження. Технології змінили природу фінансового ризику, трансформували швидкість та вектори його поширення. Крах банку Silicon Valley Bank (SVB) у 2023 році став прикладом першої "банківської втечі, спричиненої соціальними мережами". Комбінація мобільного банкінгу та вірусного поширення інформації в соцмережах стискає часові рамки паніки до лічених годин. Дослідження колапсу SVB довели, що вплив присутності в Twitter був сильнішим предиктором ринкових втрат, ніж традиційні показники вразливості [61]. Це ставить під сумнів адекватність нормативів (як LCR), розрахованих на 30-денний відтік, оскільки швидкість втечі тепер залежить від інформаційних технологій.

До цього додається "алгоритмічна крихкість" через широке впровадження ШІ [62]. Ключові канали ризику включають:

- ризик концентрації через залежність від кількох хмарних провайдерів (AWS, Azure), що створює єдину точку відмови.
- стадна поведінка алгоритмів, навчених на подібних даних, що посилює ринкову волатильність та "раптові обвали".
- ризик "чорної скриньки", що унеможлиблює повне розуміння рішень ШІ регуляторами.
- зв'язок з DeFi, де зростаючі, але непрозорі взаємозв'язки з традиційною системою (TradFi) створюють прихований леверидж та канали зараження, які погано моніторяться [63].

Геополітична фрагментація. Геополітичний ризик трансформувався з локального чинника у системний детермінант глобальної фінансової нестабільності. Інструменталізація міжнародних фінансів через санкційні режими та ескалацію військових конфліктів генерує стохастичні, висококорельовані шоки [64]. Реалізація масштабних геополітичних загроз провокує структурний зсув у ринкових залежностях, що призводить до стрімкої конвергенції коефіцієнтів кореляції. У періоди турбулентності взаємозв'язок між різними класами активів (акціями, суверенним боргом, сировинними товарами), які в умовах макроекономічної стабільності мають низьку коваріацію, різко зростає [64]. Це призводить до нівелювання захисного ефекту диверсифікації портфеля саме в моменти реалізації «хвостових ризиків» (tail risks), коли механізми хеджування є критично необхідними.

Соціально-демографічні течії. Ці повільні структурні зміни підривають стабільність у довгостроковій перспективі:

- старіння населення: уповільнює економічне зростання та стискає процентну маржу банків, оскільки старше населення більше заощаджує, але менше позичає [65]. Це змушує банки вдаватися до ризикованої "погоні

за дохідністю" (search for yield), інвестуючи в нетрадиційні активи [66].

- економічна нерівність: діє як "повільна отрута". Стагнація доходів змушує домогосподарства з низьким та середнім рівнем достатку брати на себе більше боргу [67]. Водночас "надлишок заощаджень" на вершині піраміди збільшує пропозицію цього кредиту, роздмухуючи боргові бульбашки. Дослідження підтверджують, що зростання нерівності є значущим предиктором фінансових криз [68].

Найбільша загроза полягає не в кожному з цих факторів окремо, а в їхній конвергенції та здатності створювати каскадні, самопідсилювані кризи. Припущення про незалежність шоків, яке лежить в основі багатьох статистичних моделей, більше не є дійсним. Система характеризується петлями зворотного зв'язку, де справжній системний ризик є добутком цих взаємодій. Таким чином, діагностовані поточні та майбутні загрози вимагають не лише констатації, але й розробки комплексної, багаторівневої стратегії з їх нейтралізації.

Відтак, стратегія підвищення стійкості банківської системи вимагає модернізації регуляторного інструментарію за чотирма взаємопов'язаними напрямками:

1. Інституційна гармонізація системи раннього попередження (EWS). Базовим етапом має стати імплементація механізму раннього попередження (Early Warning Exercise), розробленого МВФ та Радою з фінансової стабільності [69]. Для адаптації цього підходу до українських реалій необхідно затвердити чіткі протоколи реагування (Playbooks) — алгоритми дій регулятора на випадок перевищення індикаторами критичних порогів. Це дозволить замінити ситуативні рішення на автоматизовані стабілізаційні заходи.

2. Інтеграція компонента "цифрового зараження". Враховуючи досвід краху Silicon Valley Bank (2023), який довів здатність соціальних мереж стискати час банківської паніки до лічених годин [61], традиційні моделі ліквідності (LCR, розрахований на 30 днів) потребують доповнення. Для врахування даного

фактору рекомендується доповнити систему моніторингу НБУ суб-індексом "інформаційної паніки". Цей інструмент має базуватися на технологіях обробки природної мови (NLP/AI) для аналізу настрою в соціальних медіа (Telegram, Facebook) у режимі реального часу. Виявлення сплесків негативних ключових слів («забрати вклад», «банкрутство») дозволить регулятору застосовувати комунікаційні інтервенції превентивно, ще до початку фізичного відтоку коштів.

3. Розширення топології стрес-тестування. Поточні стрес-тести ефективно оцінюють фінансові ризики, але ігнорують загрози неекономічної природи. Пропонується доповнити щорічну Оцінку стійкості двома новими сценаріями:

- Сценарій технологічної відмови: Моделювання наслідків відключення критичних провайдерів хмарних послуг (напр., AWS, Azure) або кібератаки на процесингові центри. Це дозволить оцінити ризик концентрації та операційну стійкість інфраструктури [62].
- Сценарій геополітичного шоку: Моделювання ефекту «корельованого падіння», коли ескалація військових дій призводить до одночасної девальвації активів усіх класів, руйнуючи ефект диверсифікації [70].

4. Моніторинг соціальних предикторів кризи (LTV/DTI). Як було визначено в аналізі загроз, зростання економічної нерівності та старіння населення створюють передумови для накопичення прихованих боргових бульбашок у секторі домогосподарств. Традиційний аналіз NPL є запізним індикатором (фіксує проблему, коли дефолт вже стався). Тому пропонується інтегрувати до системи раннього попередження моніторинг двох коефіцієнтів:

DTI (Debt-to-Income): Співвідношення боргу до доходу позичальника. Різке зростання цього показника сигналізує про вичерпання платоспроможності населення ще до початку масових неплатежів.

LTV (Loan-to-Value): Співвідношення суми кредиту до вартості застави. Моніторинг цього індикатора дозволяє виявити "цінові бульбашки" на ринку нерухомості, які часто передують системним кризам. Використання цих

показників саме як сигнальних індикаторів (а не лише як обмежувачів) дозволить НБУ ідентифікувати перегрів ринку роздрібного кредитування на ранніх стадіях.

3.2. Підвищення стійкості банків у системі фінансової безпеки держави

Мікропруденційна стійкість окремих фінансових установ виступає необхідним базисом для забезпечення макрофінансової стабільності держави. Комплексний аналіз, здійснений у другому розділі, дозволив ідентифікувати специфічний профіль вразливостей вітчизняного банківського сектору, який характеризується конвергенцією трьох факторів: латентного кредитного ризику (прихованого за регуляторними послабленнями), структурної деформації бізнес-моделей (критичної залежності від державних фінансів) та гібридизації операційних загроз (соціальна інженерія та кіберризики).

Для нейтралізації цих загроз недостатньо лише державних стратегій; необхідна трансформація внутрішніх процесів у самих банках. Ця трансформація має базуватися на трьох ключових компонентах: прозорому корпоративному управлінні, сучасній архітектурі ризик-менеджменту та клієнтоцентричній кіберстійкості.

Враховуючи ретроспективний досвід системної кризи 2014–2016 років, каталізатором якої значною мірою виступила висока концентрація кредитного ризику на пов'язаних особах, удосконалення стандартів корпоративного управління набуло статусу стратегічного пріоритету. Варто констатувати, що дестабілізація банківського сектору того періоду стала тригером для масштабного інституційного перезавантаження. На відміну від періоду посткризової стагнації 2009–2013 років, етап 2018–2021 років характеризувався імплементацією радикальної реформи корпоративного управління, реалізованої в рамках виконання зобов'язань перед міжнародними фінансовими інституціями (МВФ, ЄБРР).[71]

Нормативним підґрунтям трансформації стало ухвалення Закону України

№ 2492-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення функціонування фінансового сектору в Україні» [72] та затвердження Постанови Правління НБУ № 64 «Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах» [73]. Ці акти де-юре та де-факто ліквідували модель банків, орієнтованих на фінансування пов'язаних осіб, у сегменті системно важливих установ. Було сформовано повноцінні наглядові ради з мажоритарною присутністю незалежних директорів, а також імplementовано систему внутрішнього контролю «трьох ліній захисту». Вона передбачає чітке розмежування функцій бізнес-підрозділів (перша лінія), запровадження незалежних вертикалей управління ризиками (CRO) та комплаєнсу (CCO) з правом вето (друга лінія), а також посилення функції внутрішнього аудиту (третя лінія, що звітує безпосередньо перед наглядовою радою).

Ця інституційна модернізація була одним з факторів, що дозволила банківській системі ефективно абсорбувати первинний шок повномасштабного вторгнення 2022 року, забезпечивши збереження керованості, операційної безперервності та довіри вкладників.

Однак, якщо фінансова архітектура управління виявилася ефективною, то безпекова та технологічна складові врядування зіткнулися з викликами, які не були передбачені класичними моделями реформи. В умовах поточної війни та високої невизначеності повторення таких помилок є неприпустимим. Відтак, нагальною потребою є не докорінна перебудова архітектури врядування, а її функціональна адаптація та доповнення спеціалізованими механізмами протидії гібридним загрозам.

Комплексний аналіз, здійснений у другому розділі, дозволив ідентифікувати специфічний профіль вразливостей вітчизняного банківського сектору, який характеризується конвергенцією трьох факторів: латентного кредитного ризику, структурної деформації бізнес-моделей та гібридизації

операційних загроз. Для їх нейтралізації пропонується комплексна стратегія трансформації внутрішніх процесів банку.

В першу чергу є необхідність приведення стандартів корпоративного управління під виклики сучасності . Україна досягла значного прогресу в імплементації формальних атрибутів корпоративного управління. Однак стрес-тест війни виявив розрив між формою та змістом. Поточний склад наглядових рад, сформований переважно з експертів у класичних фінансах, виявився не завжди готовим до оцінки специфічних технологічних загроз. Ця теза корелює з оновленими Принципами корпоративного управління G20/OECD (2023), які наголошують на необхідності адаптації складу рад до нових викликів стійкості (resilience) [74].

1. Оновлення матриці компетенцій наглядових рад. НБУ має рекомендувати системно важливим банкам включити до складу рад профільних експертів з кібербезпеки, ІТ-архітектури та антикризового менеджменту. Управління ризиками в 2025 році — це розуміння загроз штучного інтелекту та захисту критичної інфраструктури.
2. Перехід до стратегічного передбачення . Функція ради директорів має еволюціонувати від ретроспективного затвердження звітів до сценарного планування. Ради повинні вимагати від менеджменту моделювання нефінансових негативних сценаріїв (енергетичний блекаут, втрата хмарних даних) і оцінювати готовність банку до них.

Наступним кроком стане відновлення прозорості ринку. З початком воєнного стану регулятор тимчасово послабив вимоги до розкриття інформації банками (Pillar 3 Базельських угод) з міркувань безпеки, що було закріплено Постановою НБУ № 23 [35]. Однак тривала інформаційна закритість створює ризик накопичення «токсичних» активів поза увагою ринку. Як зазначено у Стратегії розвитку фінансового сектору України, повернення до розкриття інформації про структуру капіталу та ризики є необхідною умовою для

відновлення ринкової дисципліни [74]. У зв'язку з чим пропонується розробити графік поетапного повернення до повного розкриття інформації. Пріоритетом має стати публікація даних про реальну якість кредитного портфеля (з чітким виділенням NPL, що виникли внаслідок бойових дій) та структуру концентрації депозитів. Це є необхідною передумовою для відновлення ринкової дисципліни, оскільки дозволить стейкхолдерам верифікувати реальну, а не лише декларативну стійкість фінансових установ.

Також необхідним кроком є еволюційний перехід комплаєнсу від формалізму до Smart-аналітики. Традиційні підходи до фінансового моніторингу (AML/CFT) в умовах війни демонструють подвійну неефективність: вони створюють навантаження на добросовісних клієнтів і водночас пропускають складні схеми (як-от мережі «дропів»). Згідно з рекомендаціями FATF щодо цифрової трансформації, ефективна боротьба з сучасними схемами відмивання коштів можлива лише через впровадження передових аналітичних інструментів [74].

Саме тому пропонується інтеграція інструментів RegTech (Regulatory Technology) та штучного інтелекту в процеси AML. Банки мають перейти до поведінкового аналізу транзакцій у режимі реального часу, що дозволить фокусуватися на виявленні реальних схем відмивання, а не на формальному запиті документів [75].

Також нагальною потребою є зміна парадигми ризик-менеджменту: відмова від традиційного «силового» (фрагментарного) підходу, за якого управління різними категоріями ризиків здійснюється ізольовано. Згідно з міжнародним стандартом COSO ERM 2017, ефективне управління ризиками вимагає їх інтеграції в процес стратегічного планування та розгляду як цілісного портфеля, що дозволяє ідентифікувати нелінійні ефекти взаємодії загроз [76].

У контексті діагностованих у цій роботі викликів, архітектура ERM має бути розширена за рахунок інтеграції специфічних технологічних драйверів

нестабільності:

- моніторинг «цифрового зараження»: включення до карти ризиків показників інформаційних атак у соціальних мережах;
- оцінка «алгоритмічної крихкості»: аналіз модельного ризику, пов'язаного з використанням систем штучного інтелекту («чорна скринька»);
- ризик концентрації аутсорсингу: оцінка залежності від хмарних сервісів.

В той же час процес внутрішньої оцінки достатності капіталу має еволюціонувати в інструмент стратегічного планування. В умовах високої невизначеності доцільно запровадити вимогу щодо обов'язкового включення до стрес-сценаріїв ІСААР сценарію екстремального геополітичного шоку, що передбачає раптове припинення або суттєве скорочення обсягів міжнародної фінансової допомоги. Це зобов'яже банки розраховувати та утримувати буфери капіталу під реалізацію ключового макроекономічного ризику.

Втім, зміцнення фінансової стійкості буде ефективним без паритетного посилення операційної стійкості. В умовах гібридної війни вектор атак змістився з балансових показників банку на його транзакційну активність, що вимагає від банків побудови ешелонованої системи кіберстійкості. Традиційні інструменти пруденційного нагляду не розраховані на протидію методам соціальної інженерії, оскільки останні атакують не капітал банку напряму, а довіру до нього через спустошення клієнтських рахунків.

Для нейтралізації цих загроз необхідне впровадження клієнтоцентричної моделі кіберстійкості, яка передбачає введення таких кроків:

1. Ризик-орієнтована автентифікація (RBA) з елементами поведінкової біометрії. Замість статичних правил моніторингу пропонується використання алгоритмів, що аналізують унікальні кінетичні патерни користувача (швидкість набору тексту, зчитування гіроскопічних даних смартфона, характер скролінгу). Це дозволяє виявляти аномалії, характерні для дій під психологічним тиском або диктовку шахрая, блокуючи

операцію ще до її завершення.

2. Механізм «Довіреної особи» (Trusted Contact) для вразливих груп. Запровадження сервісу, що дозволяє клієнтам (зокрема літнього віку) добровільно делегувати право підтвердження нетипових транзакцій довіреній особі (родичу). Ця практика вже довела свою ефективність у Великій Британії, де банк Starling Bank пропонує продукт "Connected Card". Ця картка, прив'язана до основного рахунку, передається довіреній особі для покупок, але має жорсткий ліміт (£200) та технічно унеможливорює використання коштів для азартних ігор або зняття готівки [77]. В українських реаліях це дозволить захистити кошти пенсіонерів від схем соціальної інженерії, надавши дітям інструмент контролю без передачі повного доступу до основного рахунку.
3. Інтерактивні «когнітивні паузи». Заміна підтвердження операції за допомогою SMS-кодів на динамічні опитувальники в момент ризикової транзакції. Система має ставити клієнту контекстні запитання («Чи дзвонили Вам нібито співробітники НБУ?», «Чи обіцяли Вам грошову допомогу за цей переказ?»), що змушує клієнта вийти зі стану емоційного афекту та активує критичне мислення.

Забезпечення мікропруденційної стійкості банків у нових безпекових реаліях вимагає комплексної трансформації бізнес-процесів. Вона має базуватися на тріаді: прозоре корпоративне управління (для відновлення довіри інвесторів), адекватна капіталізація (з урахуванням екстремальних геополітичних сценаріїв в ІСААР) та клієнтоцентрична кіберстійкість (для протидії гібридним загрозам соціальної інженерії). Лише інституції, здатні інтегрувати ці компоненти, зможуть виконувати функцію фінансових посередників у процесі повоєнної відбудови.

3.3. Формування комплексної стратегії запобігання банківським

кризам та зміцнення фінансової стабільності

Розробка посткризової стратегії для банківського сектору України вимагає переосмислення традиційних підходів до антикризового управління. Слід визнати, що регуляторний інструментарій, імплементований в Україні як відповідь на виклики системної кризи 2014–2016 років (зокрема перехід на стандарти Базель III та формування буферів капіталу), вже виконав свою історичну місію. Він забезпечив необхідний запас міцності (резистентність), який дозволив системі витримати перший удар повномасштабного вторгнення.

Однак у 2025 році перед сектором постають виклики, які неможливо вирішити виключно методами пруденційного нагляду "мирного часу". Поточна проблема полягає не в дефіциті ліквідності чи слабкому регулюванні, а в наявності значного обсягу активів, знецінених внаслідок фізичного руйнування та окупації. У цьому контексті механічне копіювання західних моделей є неефективним. Натомість, актуалізується потреба в адаптації специфічних механізмів сегрегації токсичних активів (за прикладом скандинавської моделі «поганого банку» / Asset Management Company), але з урахуванням унікальної воєнної специфіки України.

Стратегія зміцнення фінансової стабільності на етапі відновлення має базуватися на трьох системних векторах: вирішенні проблеми воєнних NPL, подоланні «пастки прибутковості» та впровадженні макропруденційних запобіжників

Нагальною проблемою повоєнного відновлення стане врегулювання безпрецедентного обсягу непрацюючих активів (NPL), що утворилися внаслідок фізичного знищення об'єктів застави та окупації територій. Критичність ситуації полягає у тому, що визнання реальної вартості цих активів неминуче призведе до матеріалізації збитків та виникнення дефіциту регулятивного капіталу.

Спроби банків самотійно абсорбувати ці втрати виключно за рахунок майбутніх операційних прибутків створюють ризик «кредитного стиснення»

(credit crunch). За такого сценарію фінансові установи будуть змушені обмежувати кредитну пропозицію та здійснювати делеверидж (deleveraging) з метою відновлення нормативів достатності капіталу. Таким чином, питання санування активів є нерозривно пов'язаним із проблематикою джерел рекапіталізації.

Історичний досвід пропонує три моделі системного вирішення:

1. Модель державного порятунку (Bail-Out): Екзогенна рекапіталізація за рахунок бюджетних коштів (приклад TARP у США, 2008). В умовах України цей підхід видається обмеженим через необхідність фіскальної консолідації та пріоритетність фінансування оборонних видатків.
2. Модель внутрішньої рекапіталізації (Bail-In): Покриття дефіциту капіталу шляхом конвертації зобов'язань перед кредиторами та великими вкладниками в акції (механізм BRRD в ЄС). Цей інструмент містить високі ризики для фінансової стабільності, зокрема загрозу втрати довіри до банківської системи та впливу ліквідності [78].
3. Модель сегрегації активів («Шведська модель»): Інституційне відокремлення токсичних активів від балансів банків шляхом їх передачі до спеціалізованої державної установи (Asset Management Company — АМС). Цей варіант є оптимальним, оскільки дозволяє вирішити проблему якості активів, мінімізуючи миттєве навантаження на капітал банків (шляхом заміщення неліквідних кредитів на державні облігації АМС).

Для українських реалій безальтернативним вбачається застосування адаптованої «Шведської моделі», яка дозволяє очистити баланси фінансових установ, відновивши їхню спроможність до фінансування економіки, та забезпечити централізоване управління стягненням боргів, включаючи консолідовані претензії до держави-агресора.

Цей досвід вважається одним з найуспішніших прикладів рішучих та комплексних дій, що дозволили швидко відновити стабільність та мінімізувати

довгострокові втрати для економіки. Шведська модель базувалася на кількох ключових принципах [79]:

Політична єдність та швидкість дій. Уряд та опозиція досягли консенсусу щодо необхідності рішучих заходів, що дозволило уникнути політизації проблеми та швидко ухвалювати необхідні закони. Це забезпечило довіру до дій влади.

Загальна державна гарантія. Для зупинки паніки та відновлення довіри до банківської системи уряд надав необмежену гарантію за всіма зобов'язаннями банків перед вкладниками та кредиторами (окрім субординованого боргу та акціонерного капіталу).

Діагностика та сегрегація («Тріаж»). Проведення жорсткої оцінки якості активів (AQR) для розділення банків на життєздатні (які підлягають очищенню) та нежиттєздатні (які підлягають ліквідації), з подальшим виведенням проблемних портфелів.

Створення державної компанії (аналог шведської Securum), яка не просто утримує проблемні активи, а здійснює професійне управління ними з метою максимізації вартості повернення (включаючи консолідовані позови до держави-агресора) [80].

Реалізація моделі АМС вирішує проблему якості активів, але залишає відкритим питання докапіталізації. В умовах «бюджетного конфлікту» (конкуренція за ресурси між потребами бюджету в дивідендах та потребами банків у капіталі) пропонується гібридний підхід:

1. Кероване обмеження дивідендних виплат (Dividend Payout Ratio Cap).

Замість повної заборони розподілу прибутку, НБУ доцільно запровадити диференційований ліміт на виплату дивідендів (за прикладом рекомендацій ЄЦБ 2020 року — не більше 15% прибутку)[81]. Це дозволить зберегти ресурс для внутрішньої генерації капіталу без повного перекриття надходжень до бюджету.

2. Залучення капіталу МФО. Для державних банків єдиним джерелом зовнішньої докапіталізації (окрім бюджету) стають міжнародні фінансові організації (ЄБРР, МФК), входження яких у капітал можливе лише за умови забезпечення інституційної незалежності та ефективності корпоративного управління, шляхи модернізації якого обґрунтовано у підрозділі 3.2.

Невід’ємною складовою посткризової архітектури є вирішення проблеми структурної деформації доходів. Цикл пом'якшення монетарної політики НБУ (зниження облікової ставки з 25% до 13%) вже призводить до звуження спреда за депозитними сертифікатами, що сигналізує про вичерпання потенціалу цього інструменту [69; 70]. Водночас, очікувана повоєнна фіскальна консолідація неминуче знизить дохідність нових емісій ОВДП. Це створює ризик розриву грошових потоків, коли банки втратять джерела безризикової ренти саме в період необхідності покриття збитків від списання NPL.

Вирішення цієї дилеми вимагає імплементації комплексної «стратегії виходу», яка передбачає керовану реаллокацію активів з державного сектору в реальну економіку. Нормативним орієнтиром цього процесу виступає схвалена Радою з фінансової стабільності «Стратегія з розвитку кредитування» [82].

Базуючись на цьому, пропонується двовекторний підхід:

1. Розвиток інструментів розподілу кредитного ризику (Risk-Sharing). В умовах підвищеної невизначеності банки утримуватимуться від кредитування не через дефіцит ліквідності, а через неприйнятний профіль ризику. Держава має змістити акцент з субсидування вартості на хеджування ризиків:

- Трансформація державних портфельних гарантій. Програма «Доступні кредити 5-7-9%» довела ефективність як інструмент здешевлення ресурсу. Однак на етапі відновлення пріоритетом має стати розширення компонента портфельних гарантій (partial credit guarantees), де держава бере на себе покриття до 80% тіла кредиту для пріоритетних галузей відбудови [83].

- Інституціоналізація страхування воєнних ризиків. Відновлення фінансування бізнесу на деокупованих територіях неможливе без покриття ризику фізичного знищення застави. Необхідно масштабувати механізми перестрахування через Експортно-кредитне агентство (ЕКА) та залучати інструменти міжнародних донорів (MIGA, DFC) для захисту інвестиційних кредитів [84].

2. Запровадження пруденційних стимулів (Regulatory Incentives). Паралельно зі зниженням дохідності стерилізаційних інструментів (фактор «витіснення»), регулятор має створити стимули для спрямування вивільненої ліквідності в економіку.

Механізм покриття резервів за рахунок бенчмарк-ОВДП може бути модифікований. Доцільно розглянути можливість зниження нормативів резервування або ваг ризику (risk weights) для активів, сформованих за рахунок кредитування стратегічних інфраструктурних та енергетичних проєктів, визначених державною стратегією.

Отже сутність «стратегії виходу» полягає у синхронізації процесів зниження інвестиційної привабливості державних інструментів (через монетарну політику) та підвищення захищеності комерційного кредитування (через механізми розподілу ризиків).

Макропруденційна політика потребує трансформації від режиму антикризової консервації до активного управління фінансовим циклом. В умовах стабілізації безпекового середовища прогнозується реалізація ефекту «відкладеного попиту» та прискорене відновлювальне зростання кредитування, що генерує ризики виникнення нових макроекономічних дисбалансів. Для їх нівелювання Національний банк України (НБУ) має застосувати диференційований підхід, що включає:

1. Динамічне калібрування контрциклічного буфера капіталу (CCyB). На етапі відновлення, за умови перевищення темпів зростання кредитного

портфеля над динамікою реального ВВП (ризик надмірної кредитної активності), регулятору доцільно ініціювати поступове підвищення ставки ССуВ з поточного нульового рівня. Це забезпечить акумуляцію буфера капіталу у висхідній фазі циклу з можливістю його вивільнення для абсорбції збитків у випадку реалізації шокових сценаріїв.

2. Імплементація інструментів, орієнтованих на позичальника (Borrower-Based Measures). Аналіз соціально-демографічних детермінант (демографічне старіння, майнова стратифікація) вказує на підвищену ймовірність накопичення латентних кредитних ризиків у секторі домогосподарств [66]. У контексті масштабування державних програм пільгового іпотечного кредитування, НБУ повинен інтенсифікувати впровадження нормативних лімітів. А саме вдення LTV (Loan-to-Value): для превенції виникнення цінових бульбашок на ринку нерухомості; та DTI/DSTI (Debt Service-to-Income): для обмеження боргового навантаження на позичальників, доходи яких можуть характеризуватися волатильністю у повоєнний період.
3. Секторальні буфери системної важливості. З огляду на високий рівень концентрації активів у державному банківському секторі (понад 50%), вимоги до капіталу таких установ повинні передбачати додаткові надбавки за системну важливість (G-SIB/D-SIB surcharges). Це відображатиме підвищений рівень ризику для фінансової стабільності, генерованого цими інституціями.

Також варто зазначити що ефективність пруденційного нагляду корелює з успішністю реалізації суміжних структурних реформ:

1. Інституційне забезпечення прав кредиторів. Відновлення ринкової довіри вимагає реформування механізмів примусового виконання судових рішень та захисту прав заставодержателів. За відсутності дієвих правових гарантій повернення активів через судову систему, надання ліквідності банківським

установам не трансформується в ефективну пропозицію кредитних ресурсів.

2. Розвиток ринків капіталу. Диверсифікація джерел фондування та зниження залежності від короткострокових депозитів потребує створення ліквідного вторинного ринку фінансових інструментів. Це уможливить залучення довгострокового капіталу банківськими установами через емісію корпоративних облігацій.
3. Імплементація європейських стандартів Open Banking (PSD2). Еволюція FinTech-сектору має відбуватися шляхом стандартизованого впровадження відкритих API. Це сприятиме посиленню конкуренції, оптимізації вартості фінансових послуг та інтеграції вітчизняної платіжної інфраструктури в Єдину зону платежів у євро (SEPA).

Дані заходи з посилення стійкості банківської системи повинні бути інтегровані в загальну архітектуру «Стратегії розвитку фінансового сектору України».

Таким чином, запропонована комплексна стратегія зміцнення фінансової безпеки виступає системною відповіддю на ідентифіковані виклики. Вона поєднує тактичні заходи санації балансів (модель компаній з управління активами, «шведська модель») та стратегічні інструменти превенції кризових явищ (модернізована система раннього реагування — EWS, макропруденційні ліміти). Імплементація даного алгоритму дозволить трансформувати функціональну роль банківської системи з джерела фінансування бюджетного дефіциту в драйвер повоєнного економічного відновлення.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення науково-практичного завдання щодо вдосконалення механізмів запобігання та подолання банківських криз як основи зміцнення системи фінансової безпеки України. Проведене дослідження дозволило сформулювати такі висновки:

Узагальнення теоретичних підходів до природи банківських криз засвідчило еволюцію наукової думки від розгляду їх як локальних збоїв окремих установ до розуміння як системних явищ, що мають ендегенну природу. На основі аналізу трьох поколінь моделей криз встановлено, що сучасні загрози зміщуються з площини виключно макроекономічних дисбалансів у сферу інституційних вразливостей та балансових ефектів. Це дозволило уточнити класифікацію криз, виокремивши специфічні гібридні форми, притаманні умовам воєнного часу.

Дослідження сутності фінансової безпеки держави дозволило визначити системоутворюючу роль банківського сектору в її архітектурі. Доведено, що банківська безпека є не ізольованим елементом, а донором стійкості для бюджетної та валютної складових. Обґрунтовано наявність тісного кореляційного зв'язку між банківськими шоками та зростанням державного боргу, що підтверджує необхідність розгляду стабільності банків як питання національної безпеки.

Аналіз механізмів регулювання показав, що відповіддю на системні виклики став перехід від мікропруденційного нагляду до макропруденційної політики, імplementованої через стандарти Базеля III. Встановлено, що інструменти створення буферів капіталу та ліквідності є ефективними превентивними механізмами, однак вони потребують адаптації до умов форс-мажорних обставин, коли джерелом кризи є не економічний цикл, а воєнна агресія.

Оцінка поточного стану банківського сектору (2022–2024 рр.) виявила феномен парадоксальної фінансової стійкості в умовах війни. На відміну від попередніх криз, система демонструє структурний профіцит ліквідності та високі показники адекватності капіталу. Проте діагностовано, що ця стабільність має неринковий характер: вона забезпечена переважно за рахунок фіскальної експансії держави та жорстких адміністративних обмежень, а не відновлення класичного кредитування економіки.

Аналіз загроз ідентифікував критичні вразливості, що маскуються поточною прибутковістю. По-перше, виявлено «пастку прибутковості»: рекордні фінансові результати сформовані процентними доходами від безризикових державних інструментів (деPOSITНИХ сертифікатів НБУ та ОВДП), що створює ризик розриву доходів при зміні монетарної політики. По-друге, констатовано наявність значного латентного кредитного ризику, прихованого за регуляторними послабленнями та реструктуризаціями. По-третє, зафіксовано зростання гібридних загроз, зокрема використання платіжної інфраструктури у тіньових схемах («дроппи») та кібершахрайства.

Оцінка ефективності антикризового управління через порівняння криз 2014–2016 та 2022–2024 років довела якісну перевагу поточної моделі реагування. Встановлено, що ключовими факторами утримання стабільності стали: завчасна інституційна очистка сектору, запровадження 100% гарантії вкладів фізичних осіб, що запобігло паніці, та забезпечення безперервності діяльності завдяки цифровізації сервісів. Доведено, що адміністративні обмеження є дієвими лише за наявності попередньо сформованого запасу міцності.

Для вдосконалення механізмів раннього виявлення криз запропоновано модернізувати інструментарій нагляду шляхом інтеграції показників «цифрової паніки». Обґрунтовано необхідність використання алгоритмів штучного інтелекту для моніторингу інформаційного поля та соціальних мереж у режимі

реального часу. Також рекомендовано розширити методологію стрес-тестування сценаріями технологічних відмов та кібератак на критичну інфраструктуру.

З метою підвищення стійкості банків обґрунтовано необхідність трансформації корпоративного управління та систем ризик-менеджменту. Запропоновано включити до складу наглядових рад системно важливих банків експертів з кібербезпеки та запровадити клієнтоцентричну модель захисту від соціальної інженерії (динамічні ліміти, «довірені особи»). Наголошено на важливості поетапного повернення до повного розкриття інформації про стан активів для відновлення ринкової дисципліни.

Сформовано комплексну стратегію зміцнення фінансової безпеки, яка базується на трьох векторах. По-перше, для врегулювання проблеми NPL, спричинених війною, запропоновано імплементацію адаптованої «шведської моделі» із створенням спеціалізованої компанії з управління активами (АМС). По-друге, розроблено «стратегію виходу» з пастки прибутковості через розвиток інструментів розподілу ризиків (портфельні гарантії, страхування воєнних ризиків). По-третє, обґрунтовано доцільність запровадження макропруденційних лімітів для позичальників (LTV, DTI) у період повоєнного відновлення для запобігання новим дисбалансам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Iryna Storonyanska, Lilia Benovska, *Olena Ivashko*, Natalia Sytnyk, Andrii Dub. Public spending and sustainable economic growth in times of crisis: empirical testing of developed countries. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2025. 3(62), 279–292. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.62.2025.4717> (дата звернення: 08.10.2025).
2. Петик Л. О., Федорова С. В. Кризи банківської системи: характеристики та критерії класифікації. *Економіка та суспільство*. 2016. № 2. С. 415–420.
3. Krugman P. A. A Model of Balance-of-Payments Crises. *Journal of Money, Credit and Banking*. 1979. Т. 11, № 3. С. 311–332.
4. Borio C. Macroprudential frameworks: objectives, implementation and challenges. *BIS Working Papers*. 2011. № 354. 30 с. URL: <https://www.bis.org/publ/work354.pdf>. (дата звернення: 25.11.2025)
5. Kaminsky G. L., Reinhart C. M. The Twin Crises: The Causes of Banking and Balance-of-Payments Problems. *American Economic Review*. 1999. Т. 89, № 3. С. 473–500.
6. Дзюблюк О. В. Вплив доларизації економіки на діяльність банківської системи України та загрози фінансовій безпеці. *Вісник ТНЕУ*. 2014. № 4. С. 53–62.
7. Козій В. В. Банківська криза 2008-2009 рр. в Україні: причини, особливості та шляхи її подолання. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2009. № 19.8. С. 196–203.
8. Велике банківське очищення: передумови, наслідки та уроки. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://badbanks.bank.gov.ua/> (дата звернення: 25.11.2025).
9. Білецька Н. В. Системна банківська криза України 2014–2015 рр.: причинно-наслідковий зв'язок / Н. В. Білецька, Р. І. Лопатюк, В. В. Серветник-Царій // *Проблеми економіки*. 2016. № 1. С. 235–241.

URL:https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2016-1_0-pages-235_241.pdf (дата звернення: 25.11.2025).

10. Костецький І. В. Політика "очищення" банківської системи України: наслідки та уроки для фінансової стабільності. Вісник ТНЕУ. 2018. № 1. С. 7–18.
11. Копилюк О. І., Музичка О. М. Фінансова безпека: навч. посіб. Львів : вид-во ЛТЕУ, 2018. 386 с.
12. Єрмошенко М. М., Глухова Г. Є. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. Київ : КНТЕУ, 2003. 309 с.
13. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави. Науковий вісник Національної академії ДПС України. 2001. № 4(14). С. 67–72.
14. Івашко О. А., Сундук Т. Ф., Чорновол А. О. Розвиток інноваційних фінансових інструментів та їх вплив на глобальні фінансові ринки. Економіка. Фінанси. Право. 2023. №10. С. 80-83. URL : <http://efp.in.ua/uk/journal-article/1176> (дата звернення: 25.11.2025).
15. Актуальні питання забезпечення фінансової безпеки держави в умовах глобалізації : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 лют. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Харків : ХНУВС, 2022. 224 с.
16. Рубченко Т. І. Теоретичні засади забезпечення фінансової безпеки банку. Полтава : ПУЕТ, 2019. 12 с.
17. Боргові проблеми та фіскальний стан в Україні: уроки криз / за ред. В. М. Гейця. Київ : Ін-т екон. та прогнозув. НАН України, 2017. 460 с.
18. Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems : BCBS Publication. Bank for International Settlements. Dec. 2010 (rev. June 2011). URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs189.pdf> (дата звернення: 25.11.2025).

19. Національний банк України. Про макропруденційну політику. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/macro>.
20. Про затвердження Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року : Постанова Правління Національного банку України від 18.06.2015 № 391. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0391500-15> (дата звернення: 25.11.2025).
21. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями : Постанова Правління Національного банку України від 30.06.2016 № 351. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16> (дата звернення: 25.11.2025).
22. Валовий внутрішній продукт (2021–2024) : статистична інформація [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України : офіційний вебсайт. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/plansite/2024/statinform2_2024.htm (дата звернення: 25.11.2025).
23. Основні показники діяльності банків України / Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (дата звернення: 25.11.2025)..
24. Про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію Акціонерного товариства "Міжнародний резервний банк" : Рішення Правління НБУ від 25.02.2022 № 106-рш. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0106500-22> (дата звернення: 25.11.2025).
25. Про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію Акціонерного комерційного промислово-інвестиційного банку : Рішення Правління НБУ від 25.02.2022 № 107-рш. Законодавство України. URL:

- <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0107500-22> (дата звернення: 25.11.2025).
26. Про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію Акціонерного комерційного банку "Конкорд" : Рішення Правління НБУ від 01.08.2023 № 265-рш. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0265500-23> (дата звернення: 25.11.2025).
27. Національний банк ухвалив рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію АТ "БАНК "СОЮЗ". Офіційний сайт Національного банку України. 2024. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-uhvaliv-rishennya-pro-vidklikannya-bankivskoyi-litsenziyi-ta-likvidatsiyu-at-bank-soyuz> (дата звернення: 25.11.2025).
28. "Про діяльність Правління Національного банку України щодо розвитку банківської системи ..." : Рішення Ради Національного банку України від 04.07.2017 № 29-рд. Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/law/04072017_29_rd.pdf (дата звернення: 25.11.2025).
29. Рішення Правління Національного банку України від 04.07.2017 № 407/29-рш "Про затвердження Положення про порядок оцінки фінансового стану контрагентів Національного банку України у правочинах із цінними паперами" [Електронний ресурс]. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/law/04072017_29_rd.pdf (дата звернення: 25.11.2025).
30. Огляд банківського сектору. Лютий 2025 року. Національний банк України. 2025. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2025-02.pdf (дата звернення: 25.11.2025)
31. Про участь держави у виведенні системно важливого банку з ринку :

- Постанова Кабінету Міністрів України від 21.07.2023 р. № 739. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/739-2023-%D0%BF> (дата звернення: 25.11.2025).
32. Про введення додаткових механізмів для стабілізації грошово-кредитного ринку : Постанова Правління Національного банку України від 28.08.2014 № 540. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0540500-14> (дата звернення: 25.11.2025).
33. Значення пруденційних нормативів в цілому по системі [Електронний ресурс] // Національний банк України. – Київ, 2025. – (Статистика. Нагляд (Supervision Statistics)). – URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (дата звернення: 25.11.2025).
34. Дані про обсяги кредитів та частку непрацюючих кредитів у розрізі банків України з 2006 року / Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/npl> (дата звернення: 25.11.2025).
35. Про деякі питання діяльності банків України та банківських груп : Постанова Правління Національного банку України від 25.02.2022 р. № 23. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_25022022_23 (дата звернення: 25.11.2025).
36. Огляд банківського сектору. Лютий 2024 року. Офіційний сайт Національного банку України. 2024. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2024-02.pdf (дата звернення: 25.11.2025).
37. НБУ впроваджує керовану гнучкість обмінного курсу, що посилить стійкість валютного ринку та економіки : прес-реліз. Офіційний сайт Національного банку України. 02.10.2023. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/nbu-vprovadjuye-kerovanu-gnuchkist-obminnogo-kursu-scho-posilit-stiykist-valyutnogo-rinku-ta-ekonomiki> (дата

- звернення: 25.11.2025).
- 38.Платіжний баланс і зовнішній борг України. III квартал 2025 року (попередні дані) // Національний банк України (статистичне видання). 2025. С. 4–12. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/BOP_2025-Q3.pdf (дата звернення: 25.11.2025).
 - 39.Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2024 році // Державна служба статистики України. 2025. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2025/zt/zt_r/zt_r_e/e_vmt1224_e.htm (дата звернення: 25.11.2025).
 - 40.Spring 2024 Threats Report [Electronic resource] / Visa Inc. — 2024. — URL: <https://usa.visa.com/content/dam/VCOM/regional/na/us/Sites/documents/visa-spring-2024-threats-report.pdf> (дата звернення: 25.11.2025).
 - 41.Звіт про кіберзахист у банківській сфері України [Електронний ресурс] / Національний банк України. — 2024. — URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/cyber> (дата звернення: 25.11.2025).
 - 42.Через картки «дропів» проходить близько 200 млрд грн на рік [Електронний ресурс] / Офіційне інтернет-представництво Національного банку України. — 2024. — URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/cherez-kartki-dropiv-prohodit-blizko-200-mlrd-grn-na-rik> (дата звернення: 25.11.2025).
 - 43.Меморандум про забезпечення прозорості функціонування ринку платіжних послуг [Електронний ресурс] / Незалежна асоціація банків України. — 2024. — URL: https://nabu.ua/images/uploaded/sys_media_doc/doc_5b57806b70e4918028a719205b6641cf.pdf (дата звернення: 25.11.2025).
 - 44.Націоналізація ПриватБанку: причини та наслідки для фінансового сектору // Національний інститут стратегічних досліджень. 20.01.2017. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/natsionalizatsiya-privatbanku->

- [prichini-ta-naslidki-dlya-finansovogo-sektoru](#) (дата звернення: 25.11.2025).
45. Національний банк запроваджує LCR – новий норматив ліквідності для банків : прес-реліз. Офіційний сайт Національного банку України. 2018. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-zaprovadjuje-lcr--noviy-normativ-likvidnosti-dlya-bankiv> (дата звернення: 25.11.2025).
46. Звіт про фінансову стабільність : серія аналітичних звітів. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/research/financial-stability-report> (дата звернення: 25.11.2025).
47. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України : Постанова Правління Національного банку України від 22.09.2014 № 591. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0591500-14> (дата звернення: 25.11.2025)
48. Яке майбутнє у систем гарантування вкладів? // Національний банк України (expla.bank.gov.ua) : аналітична стаття. 27.01.2020. URL: https://expla.bank.gov.ua/expla/news_0137.html (дата звернення: 25.11.2025).
49. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення стабільності системи гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України від 01.04.2022 № 2180-IX. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2022. № 18. ст.167. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2180-20-20> (дата звернення: 25.11.2025).
50. Кредитні канікули, робота Приват24 та допомога ЗСУ: як ПриватБанк працює у воєнний час // Економічна правда. 04.03.2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/03/4/683133/> (дата звернення: 25.11.2025).
51. Storonyanska, I., Ivashko, O., Mieszajkina, E. Trust as a Catalyst of Economic Growth: A National and Regional Breakdown. Sustainability 2022, 14(22),

15168. <https://doi.org/10.3390/su142215168> (дата звернення: 15.09.2025).
52. Global Financial Stability Report. International Monetary Fund (IMF). URL: <https://www.imf.org/en/Publications/GFSR> (дата звернення: 25.11.2025).
53. Financial Stability Review. European Central Bank. URL: <https://www.ecb.europa.eu/press/financial-stability-publications/fsr/html/index.en.html> (дата звернення: 25.11.2025).
54. Origins of the Crisis. FDIC. URL: <https://www.fdic.gov/media/18636> (дата звернення: 25.11.2025).
55. Just the Facts: The Administration's Unheeded Warnings About the Systemic Risk Posed by the GSEs. The American Presidency Project. URL: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/just-the-facts-the-administrations-unheeded-warnings-about-the-systemic-risk-posed-the> (дата звернення: 25.11.2025).
56. Setting the Record Straight: Six Years of Unheeded Warnings for GSE Reform. The White House Archives. URL: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2008/10/20081009-10.html> (дата звернення: 25.11.2025).
57. The Asian Crisis: Causes and Cures. International Monetary Fund (IMF). URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/1998/06/pdf/imfstaff.pdf> (дата звернення: 25.11.2025).
58. Financial Stability Report. Federal Reserve Board. URL: <https://www.federalreserve.gov/publications/files/financial-stability-report-20250425.pdf> (дата звернення: 25.11.2025).
59. The Financial Stability Risks of Decentralised Finance. Financial Stability Board (FSB). URL: <https://www.fsb.org/uploads/P160223.pdf> (дата звернення: 25.11.2025).
60. Індекс фінансового циклу – новий інструмент для виявлення системних ризиків від НБУ. М.Е.Дос. 2021. URL: <https://medoc.ua/blog/indeks->

[finansovogo-ciklu-novij-instrument-dlja-vijavlennja-sistemnih-rizikov-vid-nbu](#)

(дата звернення: 25.11.2025).

61. Cookson J. A., Fox C., Imbet J. F., Schiller C. SOCIAL MEDIA AS A BANK RUN CATALYST. FDIC. 2022. URL: <https://www.fdic.gov/analysis/cfr/bank-research-conference/annual-22nd/presentations/cookson-presentation.pdf> (дата звернення: 25.11.2025).
62. [Financial stability implications of artificial intelligence. Bank for International Settlements (BIS). 2023. URL: https://www.bis.org/fsi/fsisummaries/exsum_23904.htm (дата звернення: 25.11.2025).
63. Assessment of Risks to Financial Stability from Crypto-assets. Financial Stability Board (FSB). 2022. URL: https://g20.utoronto.ca/2022/FSB-Report-on-Assessment-of-Risks-to-Financial-Stability-from-Crypto-assets_.pdf (дата звернення: 25.11.2025)
64. Global Financial Stability Report: Geopolitics and Financial Fragmentation: Implications for Macro-Financial Stability [Electronic resource] / International Monetary Fund. — Washington, D.C., April 2023. — Chapter 3. — URL: <https://www.imf.org/en/Publications/GFSR/Issues/2023/04/11/global-financial-stability-report-april-2023> (дата звернення: 25.11.2025).
65. Haruhiko K. Demographic Changes and Challenges for Financial Sector. Bank of Japan. 2018. URL: https://www.boj.or.jp/en/about/press/koen_2018/data/ko181119a.pdf (дата звернення: 25.11.2025).
66. Schmieder C., Imam P. A. Aging gracefully: steering the banking sector through demographic shifts. Bank for International Settlements (BIS). 2024. URL: https://www.bis.org/fsi/fsis_70.htm (дата звернення: 02.11.2025).
67. Anni T. I. and Sam J. Inequality and financial sector vulnerabilities. Federal Reserve Board. 2024. URL: <https://www.federalreserve.gov/econres/notes/feds->

- [notes/inequality-and-financial-sector-vulnerabilities-20240419.html](https://www.cepweb.org/financial-stability-and-inequality-a-challenge-for-macroprudential-regulation/) (дата звернення: 02.11.2025).
68. Monnin P. Financial Stability and Inequality: a Challenge for Macroprudential Regulation. CEP. 2021. URL: <https://www.cepweb.org/financial-stability-and-inequality-a-challenge-for-macroprudential-regulation/> (дата звернення: 02.11.2025)
69. Колодій О. Системи раннього попередження фінансових криз: міжнародний досвід та перспективи для України. Світ фінансів. 2018. № 2(55). С. 132–140.
70. The Impact of Geopolitical Risks on the Resilience of Banks... European Parliament. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2025/773712/ECTI_IDA\(2025\)773712_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2025/773712/ECTI_IDA(2025)773712_EN.pdf) (дата звернення: 02.11.2025).
71. Лист про наміри та Меморандум про економічну та фінансову політику [Електронний ресурс] / Міжнародний валютний фонд; Україна. — 2018. — URL: https://mof.gov.ua/storage/files/UKR_SBA%2005122018%20LOI_MEFP_TM_U.pdf (дата звернення: 02.11.2025).
72. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення функціонування фінансового сектору в Україні : Закон України від 05.07.2018 р. № 2492-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19> (дата звернення: 29.11.2025).
73. Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах : Постанова Правління Національного банку України від 11.06.2018 р. № 64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18> (дата звернення: 29.11.2025).
74. G20/OECD Principles of Corporate Governance 2023 [Electronic resource] /

- OECD. — Paris : OECD Publishing, 2023. — URL: https://www.oecd.org/en/publications/g20-oecd-principles-of-corporate-governance-2023_ed750b30-en.html
75. Питання фінансового моніторингу в контексті інтеграції України до ЄС: виклики та інституційні зміни // Вісник Національного банку України. 2024. № 2 (256). С. 14–22.
76. Enterprise Risk Management — Integrating with Strategy and Performance [Electronic resource] / Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO). — 2017. — URL: <https://www.coso.org/guidance-erm> (дата звернення: 29.11.2025).
77. Connected card: A second card for someone you trust [Electronic resource] / Starling Bank. — URL: <https://www.starlingbank.com/features/connected-shopping-card/> (дата звернення: 29.11.2025).
78. Bank Recovery and Resolution Directive (BRRD) // European Commission. URL: https://finance.ec.europa.eu/banking-and-finance/bank-recovery-and-resolution-directive-brrd_en (дата звернення: 03.11.2025).
79. Ingves S., Lind G. The Swedish Banking Crisis: Roots and Consequences. Oxford Review of Economic Policy. 1997. Т. 13(3). С. 80–97.
80. Klingebiel D. The Use of Asset Management Companies in Bank Restructuring: Recent International Experiences. World Bank Policy Research Working Paper. 2000. № 2284. 44 с. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/19818> (дата звернення: 03.11.2025).
81. ECB Recommendation on dividend distributions during the COVID-19 pandemic : Press Release. European Central Bank. 27.03.2020. URL: https://www.bankingsupervision.europa.eu/press/pr/date/2020/html/ssm.pr200327_2~db2d4f8f74.en.html (дата звернення: 03.11.2025).
82. Рада з фінансової стабільності схвалила Стратегію з розвитку кредитування

- : прес-реліз. Офіційний сайт Національного банку України. 2024. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/rada-z-finansovoyi-stabilnosti-shvalila-strategiyu-z-rozvitku-kredituvannya> (дата звернення: 02.11.2025).
83. Державна програма «Доступні кредити 5-7-9%». ПриватБанк. URL: <https://privatbank.ua/business/5-7-9> (дата звернення: 02.11.2025).
84. Страхування бізнесу в Україні: адаптація до воєнних ризиків. Inventure. 2024. URL: <https://inventure.com.ua/uk/analytics/articles/strahuvannya-biznesu-v-ukrayini:-adaptaciya-do-voyennih-rizikiv> (дата звернення: 02.11.2025).